

Makale Bilgisi: İşcan, M., Halaç, H.H. (2023). Mimarlığın ve Arkeolojinin Kesişimi: Arkeoparkların Sürdürülebilir Tasarım İlkelerinin Belirlenmesi. DEÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:10, Sayı:2, ss.433-464.	Article Info: İşcan, M., Halaç, H.H. (2023). The Intersection of Architecture and Archeology: Determining the Sustainable Design Principles of Archaeoparks. DEU Journal of Humanities, Volume:10, Issue:2, pp. 433-464.
Kategori: Araştırma Makalesi	Category: Research Article
Gönderildiği Tarih: 12.07.2023	Date Submitted: 12.07.2023
Kabul Edildiği Tarih: 08.10.2023	Date Accepted: 08.10.2023

MİMARLIĞIN VE ARKEOLOJİNİN KESİŞİMİ: ARKEOPARKLARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TASARIM İLKELERİNİN BELİRLENMESİ

Melisa İşcan*, Hicran Hanım Halaç**

ÖZ

Arkeoparklar, arkeolojik alanlar, eserler içeren parklar veya açık alanlar olarak, kültürel mirasın korunması ve tanıtılmasında güçlü bir unsur olarak ortaya çıkmıştır. Bu makale, bu alanda gelecekteki araştırmalara ve uygulamalara bilgi sağlamayı amaçlayan, arkeopark tasarımı ve yönetimine ilişkin mevcut literatürün kapsamlı bir analizini sunmaktadır. Çalışma, tasarım kriterleri, ziyaretçi yönetimi ve çevresel sürdürülebilirlik konularına odaklanarak arkeoparklar hakkında sistematik bir literatür taraması yapmayı amaçlamaktadır. Stonehenge Arkeoparkı, Küçükyalı Arkeoloji Parkı, ve Boario Arkeoloji Parkı'ndan örnekler tasarım kriterlerini belirlemek için değerlendirilmiştir. Konuyla ilgili mevcut literatürü incelenmiş, ilgili 38 tez analiz edilmiştir. Sistematik literatür taraması sonucunda ise höyük, klasik dönem ve çok katmanlı arkeolojik alanlar olmak üzere toplam 126 arkeolojik park örneğinin karşılaştırılması yoluyla, bu parklar üzerinde yapılmış olan kentsel ve mimari unsurlar değerlendirilmiş ve öneriler getirilmiştir. Bu alanlar için yapılmış veya yapılması için öneri verilmiş arkeopark veya arkeolojik park tasarımları üzerinden kriterler belirlenmiştir. Değerlendirme süreci, arkeolojik alanların veya eserlerin park tasarımına entegrasyonunu, etkili ziyaretçi yönetimi stratejilerini ve çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarını vurgulayarak temel tasarım kriterlerinin belirlenmesini kapsamaktadır. Sonuç olarak, zengin kültürel mirasımızı koruma ve sergileme aracı olarak arkeoparkların önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Arkeopark, arkeolojik park, açık hava müzesi, arkeoturizm.

* Doktora Öğrencisi, Eskişehir Teknik Üniversitesi, mim.melisaiscan@gmail.com, ORCID: 0009-0001-6600-1247.

**Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, hhalac@eskisehir.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8046-9914.

THE INTERSECTION OF ARCHITECTURE AND ARCHEOLOGY: DETERMINING THE SUSTAINABLE DESIGN PRINCIPLES OF ARCHAEO PARKS

ABSTRACT

Archaeoparks, as parks or open spaces containing archaeological sites or artifacts, have emerged as a powerful element in the preservation and promotion of cultural heritage. This article presents a comprehensive analysis of the existing literature on archaeopark design and management, aiming to inform future research and applications in this area. The study aims to conduct a systematic literature review on archaeoparks, focusing on design criteria, visitor management and environmental sustainability. Samples from Stonehenge Archaeological Park, Küçükyalı Archaeological Park and Boario Archaeological Park were evaluated to determine the design criteria. Existing literature on the subject was examined and 38 theses were analyzed. As a result of the systematic literature review, the urban and architectural elements built on these parks were evaluated and suggestions were made by comparing a total of 126 archaeological park examples, including mounds, classical period and multi-layered archaeological areas. Criteria have been determined based on the archaeopark or archaeological park designs that have been made or proposed for these areas. The evaluation process includes identifying key design criteria, emphasizing the integration of archaeological sites or artifacts into park design, effective visitor management strategies, and environmental sustainability practices. As a result, the importance of archaeoparks as a means of preserving and exhibiting our rich cultural heritage is emphasized.

Keywords: Archaeopark, archaeological park, open air museum, archaeological tourism.

1. GİRİŞ

Arkeolojik parklar veya arkeoparklar arkeolojik buluntuların sergilenmesini sağlayan, antik çağların tarihini, kültürünü ve dönemin yaşayış koşullarını ayrıntılarla birlikte kişilere aktaran müze veya park olarak karşımıza çıkmaktadır (Kwas, 1986, ss. 4-5; Cleere, 1990, s. 158). Arkeolojik parklar, tarihi ve kültürel mirası keşfetmenin bir yolunu temsil etmektedir (Kwas, 1986, s. 3).

Arkeopark ve arkeolojik park kavramları, karmaşık bir şekilde iç içe geçmiştir ve genellikle iki kavram arasında ayırım çizgisi yok denilebilir. Arkeoparklar, arkeolojik keşifleri orijinal bağlamlarında sergilemek ve ziyaretçilerin geçmişi ilk elden deneyimlemelerini sağlamak için tasarlanmıştır. Tipik olarak tarihi yerlerin yakınında bulunan bu mekânlar, ziyaretçileri geçmişi keşfetmeye çeken bir dizi sergi ve etkileşimli etkinlik sunmaktadır (Kwas, 1986, s. 3). Arkeoparklar, her yaşta ziyaretçiyi eğitmenin ve eğlendirmenin bir yolu olarak giderek daha popüler hale gelerek eski uygarlıkların harikalarını eğlenceli ve bilgilendirici bir şekilde deneyimlemek için bir yol sağlamaktadır (Kwas, 1986, s. 3; Cleere, 1990, s.

281). Arkeolojik bölgeler, coğrafyalardaki kültürleri derinlemesine anlamamıza olanak tanımaktadır. ICOMOS'a göre (ICOMOS, 1990, ss. 1-2), arkeolojik mirasın değerli ve yenilenemeyen bir kültürel kaynak olarak korunmasına önem verilmelidir. Mary L. Kwas'a göre (1986, s. 3) saha verilerini yayınlayıp sergileyerek yenilenemeyen kaynakları korumak ve ziyaretçi eğitimini kolaylaştırmak için yeniden inşa edilmiş höyükleri ve toprak işleri korumak amaçlanmalıdır. Bu koruma ve bilinçlendirmenin gerçekleşmesi için arkeopark olgusu ortaya çıkmıştır.

2. Amaç, Kapsam ve Yöntem

Bu çalışmanın birincil odak noktası, arkeolojik alanları veya eserleri önemli unsurlar olarak dahil etmek için tasarlanmış arkeolojik park, arkeopark ve arkeolojik alanlarda yapılan çevre düzenlemelerini araştırmaktır. Bu makale ile arkeolojik parklarda uygulanan yönetim ve koruma stratejileri ile ilgili mevcut literatür kapsamlı bir şekilde araştırılıp değerlendirilecektir. Bu sistematik literatür içerik analizi çalışmasının birincil amacı, arkeopark tasarımı ve yönetimi ile ilgili mevcut literatürün kapsamlı ve sistematik bir incelemesini yapmaktır. Böylelikle çalışma, bu uzmanlık alanında gelecekteki araştırmalara ve pratik uygulamalara zemin hazırlamayı amaçlamaktadır. Analiz yoluyla, dünya çapında bu tür parkların oluşturulması ve geliştirilmesi için değerli bilgiler ve kılavuzlar sağlayarak arkeoparklar için iyi tanımlanmış bir dizi tasarım kriteri oluşturulacaktır. Bu çalışmadan elde edilen bulgular, parklardaki arkeolojik alanların korunmasına ve sürdürülebilir yönetimine katkıda bulunacak, ziyaretçiler için eğlenceli ve eğitici deneyimler sunarken kültürel mirasın nasıl korunacağına ilişkin anlayışımızı zenginleştirecektir. Kriterlerin oluşturulması için yapılan çalışmalar arasında arkeolojik alanların veya eserlerin park tasarımına entegrasyonu, ziyaretçi yönetimi stratejileri ve çevresel sürdürülebilirlik hususları yer alır. Bu makalede müze olgusunun doğuşu ile uluslararası alanlarda tüzükler ve ulusal kanunlar incelenecek, bunun sonucunda arkeoparkların tasarımının kriterleri üzerinde durulacaktır. Arkeopark, arkeolojik park kavramları tanıtılacaktır. Makalede, aşırı örnek incelemesi yapılmadan höyük, klasik dönem ile klasik ve höyük yerleşimlerinin birlikte görüldüğü çok katmanlı arkeolojik alanlardan birer örnek sunulacaktır. Ayrıca her bir arkeolojik alanın arkeopark olgusu etrafında nasıl bir yol izlediği konusunda bilgi verilecektir. Bu şekilde, okuyucuların konu hakkında kafa karışıklığı yaşamadan makaleyi takip etmesi amaçlanmaktadır. Bu makalede "Arkeolojik Sit Alanlarının Korunması Kavramında Arkeopark Kavramının Önemi" üzerinde durulacaktır. Literatür çalışmasında "Arkeopark, Açık Hava Müzesi, Arkeolojik Park, Arkeoturizm" anahtar kelimeleriyle Ulusal Tez Merkezi üzerinden sistematik literatür taraması yapılmıştır. "Arkeolojik Park" anahtar kelimesiyle taramada 15, "Arkeopark" anahtar kelimesiyle taramada 14, "Açık Hava Müzesi" anahtar kelimesiyle taramada 100, "Arkeoturizm" anahtar kelimesiyle taramada 1 adet teze ulaşılmıştır. Ele geçen 130 tezin 7 tanesi aynı tez olduğu için çıkarılmıştır. 123 tezden oluşan çalışma kapsamı

içerisinden konuyla ilgisiz olan tezler çıkarıldığında 18 adet “Açık Hava Müzesi”, 10 tane “Arkeopark”, 10 tane “Arkeolojik Park”, 0 tane “Arkeoturizm” anahtar kelimesiyle olmak üzere toplam 38 adet tez elimizde kalmıştır (Tablo 1).

1. TANIMLAMA				2. AYIRMA	3. SEÇİM YAPMA	
YÖK TEZ	Anahtar Kelime	Tarama (Tümünde içinde geçsin şeklinde tarandı)	Veri	Ayrıştırma (Çakışanların çıkarılmış hali)	Ayrıştırma (İlgisizlerin çıkarılmış hali)	Veri
	1. Arkeolojik Park	15	130	130-7= 123	10	38
	2. Arkeopark	14			10	
	3. Açık Hava Müzesi	100			18	
	4. Arkeoturizm	1			0	

Tablo 11. Elde edilen tezler

38 adet tezin çalışma yöntemi ve araştırmada kullanılan materyaller incelenecek olup bu inceleme sonucunda bu tezlerin içinde örnek uygulamalar tespit edilerek analiz edilecektir. Makale arkeoparkları inceleyecek ve onların önemini, özelliklerini ve kültürel mirasla olan bağlantılarını oluşturacaktır. Sistematik literatür araştırması sonucu elde edilen prehistorya, protohistorya, klasik dönem alanları ile prehistorya, protohistorya ve klasik yapıların birlikte görüldüğü ve ayrıca kent içinde yer alan çok katmanlı kent alanları ile her biri koruma kapsamında değerlendirilmiştir. Tilmen Höyük, Bilecik Hamsu Vadisi, Stonehenge Arkeoparkı, Küçükyalı Arkeolojik Parkı, Boario Arkeoparkı gibi örnekler doğrultusunda 126 arkeopark ve arkeolojik park örnekleri üzerinden bu parkların özellikleri ve sergileri hakkında karşılaştırmalar yapılarak değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Değerlendirmeler sonucunda arkeopark tasarım kriterleri belirlenmiştir.

3. Müzecilik, Arkeolojik Alanlar ve Arkeoparklar

Modern toplumların kültür ve tarihin korunmasına yüksek değer vermesi, müzelerin tarihin özümsemesine ve korunmasına adanmış bir kurum olarak ortaya çıkmasına neden olmuştur. Müzenin doğuşu; jeoloji, biyoloji, arkeoloji, antropoloji, tarih ve sanat tarihi gibi yeni bir bilgi kümesinin ortaya çıkışıyla aynı zamana rastlar ve bunun için temel bir kurumsal koşul sağlar (Bennett, 1995, s. 96).

"Müze" kelimesi, eski Yunanca "mouseion" kelimesinden gelir ve müzenin en eski örneklerinden biri, MÖ 3. yüzyılda İskenderiye'de Ptolemaioslar tarafından kurulan yapıdır (Genim, 1998, s. 47; Yavuz, 2017, s. 7). O zamandan beri müzeler sanatın, tarihin, doğanın, jeolojinin ve diğer kültürel hazinelerin korunmasında önemli bir rol oynamaya devam etmiştir (Genim, 1994, s. 16; Yavuz, 2017, s. 7). Müze fikri tam olarak eski zamanlarda var olmasa da kavramın izleri gelişmeye başladığı ve bugün

gördüğümüze evrildiği Rönesans dönemine kadar götürülebilir (Bennett, 1995, s. 96; Yavuz, 2017, s. 9). Türk tarihinde ise Selçuklular, çeşitli kabartma ve heykellerin yer aldığı ilk müzeyi açmıştır (Yaraş, 1994, s. 19; Yavuz, 2017, s. 186). Selçuklulardan sonra koleksiyon kavramı, Osmanlı İmparatorluğu'nda Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde görülmüştür. 19. yüzyılda ise müzeler, öncelikle Türkiye'nin zengin kültürel mirasını korumayı amaçlayan bir "çağdaş kurum" olarak ortaya çıkmış ve Batılılaşma çabalarının bir göstergesi olarak görülmüştür (Özkasım & Ögel, 2005, s. 97). Bu doğrultuda 1869 yılında ilk müze olarak Müze-i Hûmayun (İmparatorluk Müzesi) açılmıştır. Müze-i Hûmayun sonraları İstanbul Arkeoloji Müzeleri'ne dönüştürülmüştür (Başgelen, 2006, s. 115). Son olarak 2000'li yıllarda Türkiye'de kalıcı modern sanatın sergilendiği ilk müze olan İstanbul Modern'in açılışı, ardından Pera Müzesi'nin hizmete girmesi, Sabancı Müzesi'nin kurulması ve Santral İstanbul'un (Şekil 1) hizmete girmesiyle müzecilik alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır (Çalikoğlu, 2009, s. 15).

Şekil 3. 19. yüzyıldan 21. yüzyıla doğru müzecilik anlayışı

Koruma kavramı, müzelerin yükselişiyle birlikte kademeli olarak gelişerek kültürel eserlerin korunması ihtiyacına cevap vermiştir. Bilimsel araştırmalardan elde edilen bulgular müzeciliği geliştirmeye devam ederek tarih ve kültürün daha kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamıştır. Teknolojik gelişmelerle birlikte, dünyanın her yerinden insanlara sanat ve tarihe erişim sağlayan sanal müzeler ortaya çıkmıştır. Bu sanal deneyimler, bireylere müzeleri kendi evlerinin rahatlığında keşfetme şansı vererek öğrenmeyi ve keşfetmeyi her zamankinden daha erişilebilir hale getirmiştir (Olsen, 2001, s. 44; Yavuz, 2017, s. 7). Bu gelişmeler, kültürel mirası koruma ve Türkiye'nin zengin sanatsal ve kültürel tarihini hem yerel hem de uluslararası izleyicilere sergileme ihtiyacını vurgulayarak Türk müze manzarasını yeniden şekillendirmiştir. Bugün Türkiye'deki müzeler, kültürel mirasın korunmasında ve Türkiye'nin tarihi ve kültürünün daha iyi anlaşılması ve takdir edilmesinde önemli bir rol oynamaya devam etmektedir.

Müzeler, kültür varlıklarının korunması ve sergilenmesi amacıyla ortaya çıkmış önemli kurumlar arasında yer alır. Ancak, zaman içinde müzelerin işlevi ve koruma stratejileri konusunda önemli değişimler yaşanmıştır. Zaman içinde, eserleri sadece sergilemekten öte, onları koruma

sorumluluğunu üstlenen müzeler, yerinde koruma olgusuna yönelmeye başlamıştır. Arkeolojik eserlerin korunması bağlamında, müzelerin eserleri taşıma geleneğinden vazgeçerek yerinde koruma stratejilerini benimsemesi, önemli bir dönemeçtir. In-situ olarak da geçen yerinde koruma alanları olarak da bilinen korunan alanlarını keşfeden turistler, arkeolojik bölgelerde yerinde korumanın geliştirilmesine katılma fırsatına sahip olmuştur. Günümüzde yaşayan halka; atalarının yaşam tarzları, malzeme kullanımları, aletler, harabelerin arkasındaki amaç ve o dönemde kullanılan mimari teknikler hakkında bilgi edinme imkanı sunulmuştur. Bu unsurlar dikkate alınarak ziyaretçilere bütüncül bir koruma anlayışı sunulmakta, geçmişin daha derin bir şekilde kavranması ve değerlendirilmesi kolaylaştırılmaktadır (Halaç vd., 2021, s. 2228)

ICOMOS'a göre “Arkeolojik miras”, insan varlığının tüm izlerini ve her türlü insan faaliyetini yansıtan yerleri kapsamaktadır (ICOMOS, 1990, s. 1). Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun ilke kararına göre arkeolojik sit, eski uygarlıkların sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının bulunduğu yerleşim veya alan olarak tanımlanmaktadır (Ahunbay, 2010, s. 106). Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), kültürel mirasın uygun şekilde korunmasının ve yönetiminin, bu mirasın arkeologlar ve bilim adamları tarafından şimdiki ve gelecek nesillerin yararına incelenmesi ve yorumlanması için gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Bu olgu, yalnızca arkeolojik teknikler uygulanarak elde edilemez; daha geniş bir profesyonel ve bilimsel beceri yelpazesi gereklidir. Arkeolojik mirasın unsurları, yerel halkın yaşayan geleneklerinin bir parçasıdır ve bu tür yerlerin, anıtların korunması ve yaşatılması için bölgenin kültürel gruplarının katılımı gereklidir (ICOMOS, 1990, s. 1). Ayrıca ülke değerlerinin geniş kitlelere tanıtılması, ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kültürel ilişkilerin sağlanması arkeolojik alanların korunmasında önemli unsurlardır. Turizm, arkeolojik alanların tanıtımında önemli bir faktör olarak ortaya çıkmıştır ve bu alanlarda başarılı çalışmaların yürütülmesi için arkeologlar, mimarlar, yerel yönetimler ve bakanlıklar arasındaki iş birliği esastır (Johnson, 2001, s. 77; Ahunbay, 2010, s. 109).

Arkeolojik alanlar korunması gereken alanlardır. ICOMOS, arkeolojik mirasın değerli ve yenilenemeyen bir kültürel kaynak olarak korunmasının önemini vurgulamaktadır. Bu yıkımı en aza indirmek için arazi kullanımını kontrol etmeyi ve koruma politikalarını her düzeyde planlamaya entegre etmeyi gerektirmektedir (ICOMOS, 1990, ss. 1-2; Johnson, 2001, s. 77). Arkeolojik mirasın korunması, kültürel, çevresel ve eğitim politikalarının yanı sıra arazi kullanımı ve kalkınma planlamasının önemli bir bileşeni olmalıdır (ICOMOS, 1990, ss. 1-2). Arkeolojide miras kavramı birbirinden ayrılmayan kazı öncesi, kazı aşaması ve kazı sonrası (Şekil 2) olmak üzere üç süreçten oluşur (Dikilitaş, 2011, ss. 2-3; Nicosia & Stoops, 2017, s. 4). Bu

süreçler; geçmişin izlerini keşfetme, anlama ve gelecek nesillere aktarma sürecinde kritik öneme sahiptir.

Şekil 4. Arkeolojik kazılarda gerçekleşen süreç diyagramı

Toprağın fiziksel, kimyasal ve biyolojik yapısını anlamak ve mikroçevreyi incelemek ve araştırmak, potansiyel sorunları belirlemek ile kazı öncesi ve sırasında çözümler uygulamak için gereklidir (Dikilitaş, 2011, ss. 2-3; Nicosia & Stoops, 2017, s. 4). Arkeolojik eserlerin toprak altında kalması sonucu, binlerce yıl boyunca doğal süreçlerle korunan hassas bir denge bulunmaktadır. Bu dönemdeki herhangi bir kazı veya müdahale, bu doğal dengeyi bozabilir ve kültür varlıklarının hızla zarar görmesine veya yok olmasına yol açabilir. Araştırmalar, çoğu arkeolojik alanın yeterli koruma almadığını göstermiştir. Çeşitli olumsuz etkenler bir araya geldiğinde uygun çevre koşullarında korunmayan arkeolojik kalıntılar, kazıdan kısa süre sonra yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabilmektedir. Tuz, su, ışık gibi cansız faktörlerin yanı sıra biyolojik bakteri ve küçük mikroorganizmaların (Tablo 2) da etkisiyle kültürel mirasın her alanına zarar verme olasılığı bulunmaktadır (Caple, 2004, ss. 156-159; Dikilitaş, 2011, ss. 2-3).

Sürekli Tekrarlanan Yosun ve Tuz Oluşumuna Bağlı Tahribat	Tuz Kristallenmesi	Onarımı Yapılan Duvarlardaki Su ve Tuz Hareketine Bağlı Tahribat
		
(Dikilitaş, 2011)	(Dikilitaş, 2011)	(Dikilitaş, 2011)

Tablo 12. Canlı ve cansız faktörlerin arkeolojik kalıntılara etkisine örnekler

Arkeolojik eserlerin toprak altında uzun süre kalmaları, doğal süreçlerle korunan hassas bir denge oluşturur. Ancak bu denge, kazılar veya müdahaleler sonucu bozulabilir, bu da kültür varlıklarının hızla zarar görmesi veya kaybolmasına yol açabilir. Türkiye’de arkeolojik alanların en büyük sorunları kaçak kazılar, doğal veya doğal olmayan tahribatlar, arkeolojik sit alanlarının bilimsel değerlendirmenin dışına çıkılarak yanlış değerlendirilmesiyle birlikte derecelendirilme problemleri, mülkiyet problemleri ve kamulaştırma sorunları, altyapı sorunları, korunan alanlarda ziyaretçi yönetiminin

sağlanmaması sonucunda tahribata yol açılması, yanlış ulaşım çözümlenmeleri olarak sıralanabilmektedir (Ahunbay, 2010, s. 108; Tuna, 2019, s. 725). Arkeolojik alanların tanıtılması açısından turizmin geliştirilmesi için yapılan geniş otoyollar, alanın düzenini bozan satış stantların yer alması, WC, restoran, satış stantları vb. alanların iyi tasarlanamaması veya arkeolojik alanların içine girmesi, arkeoloji alanların yakınına yeni yerleşim yeri kurulması gibi sorunlar da mevcuttur (Ahunbay, 2010, s. 108).

ICOMOS, arkeolojik mirasın korunmasına yönelik politikaların kültürel, çevresel, eğitsel ve arazi kullanım politikaları gibi çeşitli politikalara entegre edilmesinin önemini vurgulamaktadır (ICOMOS, 1990, ss. 1-2). Bu politikalar düzenli olarak gözden geçirilmeli, güncellenmeli ve arkeolojik alanların oluşturulmasını içermelidir (Şekil 3).

Şekil 5. Kazı sonrasındaki süreçte göz önünde bulundurulması gereken faktörler

Koruma ve restorasyon çalışmalarına başlamadan önce jeolojik, topografik, hidrolojik, kimyasal, fiziksel ve biyolojik konuları araştırmak için farklı alanlardan uzmanların yer aldığı sistematik bir araştırma programı oluşturulmalıdır (Caple, 2004, ss. 156-159; Dikilitaş, 2011, ss. 2-3). ICOMOS'a göre acil bir durumda minimum müdahale ilkesine uyulmalı ve karar alma süreçlerine halkın katılımı teşvik edilmelidir. Arkeolojik miras yönetiminin nihai amacı, anıtları ve sit alanlarını yerinde korumak ve ilgili belge ve koleksiyonları muhafaza etmektir. Bu tür mirası yeni yerlere taşımak bu ilkeye aykırıdır. Arkeolojik mirasın sürekli bakımı, korunması ve yönetimi esastır. Kazıdan sonra bu bakım sağlanıyorsa miras kazılmamalıdır (ICOMOS, 1990, s. 3).

Pozitivist bilimsel hareketin ardından arkeoloji, belirgin bir bilimsel metodoloji benimseyerek dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşüm, kazıdan çıkarılan eserlerin ve nesnelerin sistematik bir şekilde sınıflandırılmasını sağlayarak müzeciliğin gidişatını şekillendirmiştir (Uçar, 2019, s. 35). Ayrıca Pompeii ve Herculaneum'un gün yüzüne çıkarılması, arkeolojiye yönelik akademik ilgide bir artışa neden olarak arkeolojide müzeciliğin gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır. Bu artış, özellikle Batı toplumlarında müzeciliğin temellerini sağlamlaştırmanın yanı sıra, eski eserlerin teminine yönelik önemli finansal yatırımları da teşvik etmiştir (Uçar, 2019, s. 36). Müzeciliğin gelişmesi için gözle görülür bir itici güç, müze ürünlerine yönelik artan talebi karşılama zorunluluğundan doğmuştur (Uçar, 2019, s. 36). Elli yılı aşkın bir süredir, arkeolojik eserlerin korunmasına bilimsel ve malzeme merkezli yaklaşım sağlam bir şekilde yerleşmiştir. Bununla birlikte, daha geniş bir kitlenin tarihe olan hayranlığının kabulü, yeni bakış açıları ve

taleplerin önünü açmıştır. Gün ışığına çıkarılan nesnelerin, çağdaş toplum için önem taşıyan kişisel ve politikten estetiğe ve dine uzanan çeşitli soyut yorumları kapsayabileceği artık yaygın olarak kabul edilmektedir (Richmond & Bracker, 2009, s. 135). Ayrıca, arkeoloji parklarının merkezinde yer alan etkinlikler ve yorumlayıcı materyaller, müze bağlamlarında düzenli olarak karşılaşılana çarpıcı biçimde benzerdir (Kwas, 1986, s. 4). Artan bu ihtiyaçların sonucunda, arkeolojik alanların korunması ve arkeolojik parkların ve arkeoparkların kurulması kavramları ortaya çıkmıştır. Arkeolojik parklar ve arkeoparklar, yorumlama yöntemlerini kullanmaları, sergileri yerleştirmeleri ve küratörlüğünü yaptıkları koleksiyonlara sahip olmalarıyla yakından bağlantılı olan müze alanları ile çok yakın bir bağlantı paylaşmaktadır (Kwas, 1986, s. 4).

Arkeoparklar, arkeolojik yöntemlerle keşfedilmiş ve kazılmış kültürel varlıkların, tarihi alanların ve antik kalıntıların, kendi doğal ortamlarında korunması ve sergilenmesi amacıyla oluşturulan yerlerdir (Keskin & Tanaç Zeren, 2018, s. 110). Arkeopark kavramı, arkeolojik yöntemlerle elde edilen kültür varlıklarını doğal ortamlarında sergilemeyi, geçmiş uygarlıkların yaşamını, kültürünü ve mimarisini dinamik sunum teknikleriyle halka aktarmayı amaçlamaktadır. Arkeoparkların öncelikli amacı, kültürel varlıkların korunması ve korunması ile bunlara yönelik farkındalık ve duyarlılığın artırılması, arkeolojik alanların sürdürülebilirliğinin sağlanmasıdır. Arkeoparklar; modern sunum yöntemleri, teknoloji ve deneysel arkeolojiden yararlanarak ziyaretçilerin kültürel varlık algısını geliştirir ve genel deneyime dinamizm katmaktadır. Tarihi kalıntıları ve bölgeyi korumanın önemi konusunda farkındalık yaratarak, okul ziyaretlerini kolaylaştırarak, uzmanların rehberliğinde turlar sağlayarak ve ziyaretçileri arkeolojik araştırmalara dahil ederek eğitimde hayati bir rol oynamaktadır. Arkeolojik parklar ise çeşitli kültürlerin farklı yerleşim tiplerini kapsayan, tarih öncesi çağlardan beri halkın erişimine açık hale getirilmiş, korunan arkeolojik alanlar olarak belirlenmiştir. Bu parkların hem arkeolojik önemi hem de "park" konseptiyle ilişkilendirilen rekreasyonel özellikleri içeren ikili doğaları vardır. Terimin tüm kapsamını ve özünü kapsayan evrensel olarak kabul edilmiş bir tanım bulunmamakla birlikte arkeolojik parklar, farklı medeniyetlerden ve/veya tarihsel dönemlerden gelen kültürel varlıkları barındıracak şekilde özenle hazırlanmış; koruma, bakım ve onarımların yapıldığı rekreasyon alanları olarak düzenlenmiş bölgeler olarak tasavvur edilmektedir (Tuna & Erdoğan, 2016, s. 112). Kısaca arkeopark ve arkeolojik park olgusu iç içe geçmiş, birbirinden ayırt edilemeyen iki kavramdır.

Arkeolojik parklar, daha geniş arkeolojik alanlar kategorisinin ayrılmaz bir parçasıdır. Bu siteler, vandalizm veya aşırı kullanımdan kaynaklanan potansiyel hasara karşı özel koruma gerektiren önemli ve benzersiz alanları bünyesinde barındırdıkları için çok büyük öneme sahiptir (Mbunwe-Samba, 2001, s. 35; Marchetti vd., 2020, s. 73). Bir arkeolojik alanda yapılan her kazının belirli bir derecede hasara yol açtığını kabul etmek

önemlidir. Sonuç olarak, bu siteler ek bir koruma düzeyi talep etmekte olup genellikle kasıtsız zararı önlemek için genel erişimi sınırlamaktadır (Kwas, 1986, s. 3; Marchetti vd., 2020, s. 73).

Arkeolojik parklar, arkeolojik alanlardır (Mbunwe-Samba, 2001, s. 35). Bir arkeolojik alan her kazı esnasında hasar alır. Arkeolojik alanlara yapılan müdahaleler, koruma, restorasyon ve tasarım deneyleri hakkındaki çağdaş tartışmalarda kritik ve hassas bir konudur (Mbunwe-Samba, 2001, s. 35; Smith & Waterton, 2009, s. 75). Yeni eserlerin antik yapılar, doğal ve yapay peyzajlar üzerindeki etkisi, arkeolojik alanların değerlerini derinden değiştirebilir (Smith & Waterton, 2009, s. 75; Marchetti vd., 2020, s. 73). Bu siteler ayrıca, bu türden hasarları önlemek için konumları genellikle halka açılmadığı için ekstra bir koruma önlemi gerektirir. Yetkisiz kazıların önlenmesi veya sınırlandırılması, ziyaret eden halkın erişiminin sağlanması ve uygun araştırma tekniklerinin kullanılması da dâhil olmak üzere alanın bakımı için dikkatli bir yönetim gereklidir. Bu alanlarda araştırma ve kazı yapılması beklenmektedir ancak alanın düzgün bir şekilde korunmasını sağlamak için kalifiye kazıcılar bulunması, arkeolojik kalıntıların temel yapı maddesine göre en uygun yöntemlerle sağlanarak korunması ve sergilenmesi, kalıntıya yapılacak müdahalelerin deneyimli uzmanlar tarafından gerçekleştirilmesinin sağlanması gereklidir (Kwas, 1986, s. 3). Arkeolojik parklar, hassas arkeolojik yapıları korumak ve sergilemek için korumaya öncelik verir. Arkeolojik parkların etrafında kamp, yüzme, tekne gezintisi ve balıkçılık gibi faaliyetler alana zarar verebileceğinden rekreasyondan çok korumaya odaklanarak yönetilmelidir. Bölgenin kültürel mirasını anlamaya ve takdir etmeye yardımcı olacak etkinliklere öncelik verilerek antik kentlere saygı atmosferinin yaratılması ve ziyaretçilere bu saygının aşılması önemlidir. Bu şekilde dinlenme alanları, erozyon kontrolü ve çevre düzenlemesi gibi alanlarda yararlı bilgiler sağlayabilmektedir. Ancak alanın aşırı kullanımı, eserleri açığa çıkarabilecek ve vandalizmi teşvik edebilecektir (Kwas, 1986, s. 4).

Arkeolojik alanların titiz yönetimi, korunmaları için esastır (Kwas, 1986, s. 3; Olsen, 2001, s. 43). Bu; izinsiz kazıların önlenmesi veya sınırlandırılması, ziyaret ve koruma arasında bir denge kurmak için halkın erişiminin yönetilmesi ve hayati verileri toplamak için uygun araştırma tekniklerinin kullanılması gibi alanın bütünlüğünü korumak için dikkatli önlemlerin uygulanmasını gerektirmektedir. Bu alanlar, bilimin ilerlemesine katkı sağladığı için araştırma ve kazı çalışmalarının yapılması beklenmektedir. Ancak, sitenin uygun şekilde korunmasını sağlamak kapsamlı bir yaklaşım gereklidir (Kwas, 1986, s. 3). Koruma çabalarının merkezinde, alan içinde mevcut olan arkeolojik kalıntıların korunması ve sergilenmesi yer almaktadır (Mbunwe-Samba, 2001, s. 38). Bu, sahada bulunan belirli yapı malzemeleri için en uygun yöntemlerin kullanılmasını gerektirmektedir. Ayrıca bu kalıntılara yapılan müdahalelerin sadece deneyimli uzmanlar tarafından yapılması zorunludur. Bu uygulamalara bağlı

kalarak, arkeolojik kalıntıların bütünlüğü korunabilir, uzun süreli korumaları ve uygun teşhirleri sağlanabilmektedir (Kwas, 1986, s. 3). Antik sitelere saygı havası yaratmak için eğitim faaliyetleri ve programları da sunulmaktadır (Kwas, 1986, s. 4; Mbunwe-Samba, 2001, s. 38). Bunları gerçekleştirirken arkeolojik alanı korumak için arazi yönetimi tekniklerini uygulamak önemlidir. Bu tekniklerle açık hava müzeleri ve tarihi alanların tanıtımı için kullanılan tur, zanaat, sergi gibi yöntemlerden yararlanılabilmektedir. Kalıntılar en uygun yöntemlerle güçlendirilir ve müdahaleler deneyimli uzmanlar tarafından gerçekleştirilir (Kwas, 1986, s. 4).

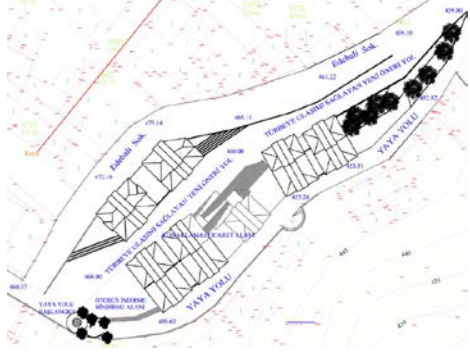
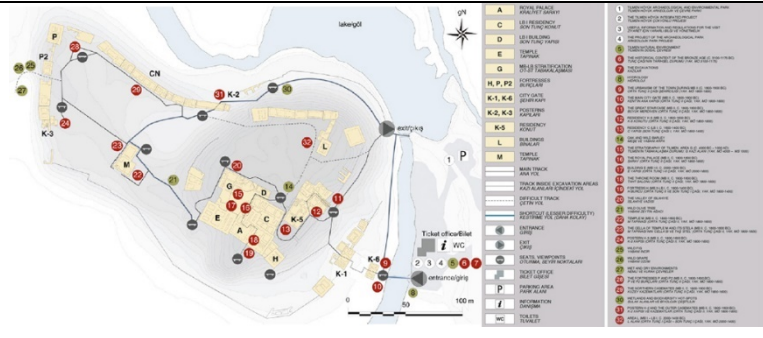
Tarihi ve kültürel alanların korunması ve konservasyonu, çağdaş arkeolojik çalışmalarda giderek daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu önemli mesele, özellikle Tilmen Höyük (Marchetti vd., 2020) ve Bilecik Hamsu Vadisi (Fidan vd., 2022) gibi örnek alanlarda yapılan çalışmalar ve önerilen projelerle belirgin hale gelmektedir (Harita 1). Tilmen Höyük için yapılan çalışmalar ve Bilecik Hamsu Vadisi için önerilen proje, sit alanlarının tarihi ve kültürel bütünlüğünü korumaya yönelik birkaç genel kriteri paylaşmaktadır. Bu bağlamda, kullanılan ortak koruma kriterleri ve ilkeleri analiz ederek, koruma stratejilerinin ana hatlarını ortaya koymak mümkündür.

Harita 1. Bilecik Hamsu Vadisi ve Gaziantep Tilmen Höyük lokasyonları

İncelenen her iki projede de tasarım çözümlerine saygı, beğeni, önem ve sadelik ön planda tutulmaktadır. Sitelere zarar vermeyen ve mevcut düzenini koruyan malzeme, teknoloji ve inşaat tekniklerinin kullanımına vurgu yapılmıştır. Özgünlük, bütünlük, öğretim, koruma ve restorasyon, arkeolojik kalıntıların biçimsel ve fiziksel tutarlılığını ve bunların çevreleyen çevre ile ilişkisini sağlayarak malzeme seçimlerine, teknoloji benimsemeye, koruma tekniklerine ve tasarım kararlarına rehberlik eden temel hususlardır. Çağdaş restorasyon tartışmalarında savunulan minimal müdahale ilkesine saygı duyulmaktadır. Uyumluluk, tersine çevrilebilirlik, düşük etki, fizibilite ve sürdürülebilirliği teşvik etmek amaçlanmaktadır. Zeminden çıkan yapılar ve elemanlar, yüksek uyumluluk, tersine çevrilebilirlik ve düşük etki gösterirken

döşeme, yerel malzemeler ve inşaat teknikleri, orijinal tasarım ve işlevsellikten ödün vermeden gelecekteki değişikliklere izin vermektedir. Projeler; ekolojik, çevresel, ekonomik, teknik ve kültürel sürdürülebilirliğe öncelik vererek her bir sitenin kendine özgü özelliklerine dikkatlice uyum sağlar (Tablo 3). İnşaat teknikleri, orijinal tasarım ve işlevsellikten ödün vermeden gelecekteki değişikliklere izin vermektedir (Marchetti vd., 2020, ss. 75-76; Fidan vd., 2022, ss. 34-37).

Bilecik Hamsu Vadisi	 <p>Fidan vd., 2022</p>
Tilmen Höyük	 <p>Marchetti vd., 2020</p>

Tablo 13. Bilecik Hamsu Vadisi ve Tilmen Höyük önerilen projelerin vaziyet planları

Ayrıca arkeoparkların kendine özgü tasarım ilkeleri vardır. Höyük, Klasik ve çok katmanlı arkeolojik alanlar bazı farklılıklardan dolayı bazı tasarım ilkeleri hem ortaklıklara hem de farklılıklara sahiptir (Tablo 4).

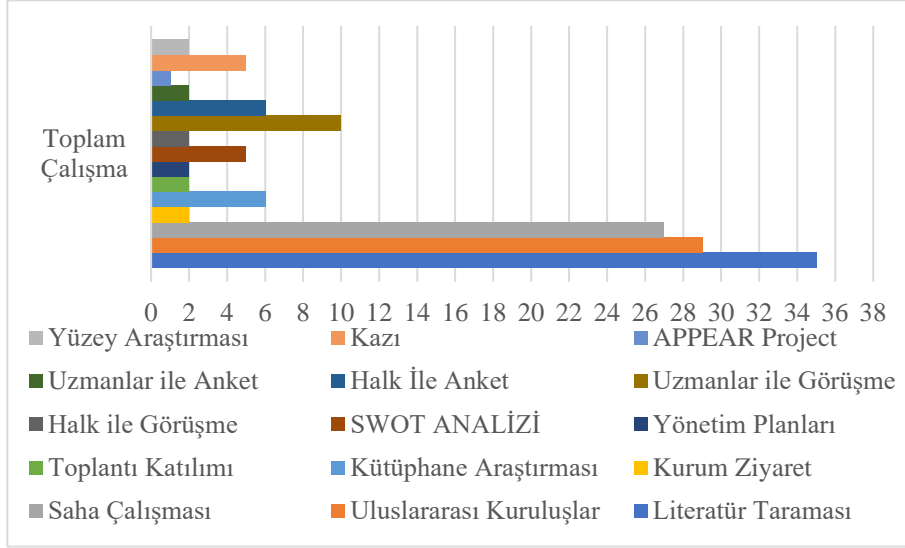
Höyük Arkeopark Örneği	Klasik Arkeopark Örneği	Çok Katmanlı Arkeopark Örneği
Stonehenge Arkeoparkı	Küçükyalı Arkeopark	Boario Arkeoparkı

		
Kaynak: Altuntaş, 2020.	Kaynak: Koca, 2014.	Kaynak: Archeopark, 2023.
<p>Stonehenge, Londra'nın yaklaşık 130 km güneybatısında yer almaktadır.</p> <p>Stonehenge, MÖ 3000 dolaylarında Neolitik döneme, daha sonra Bronz Çağı'nda yapılan eklemeler ve değişikliklere kadar uzanır.</p> <p>Giriş meydanı, ziyaretçi merkezi, müze binası, koruma yapısı, yapı maketi, yürüyüş yolları, ziyaretçi yol güzergahı, peyzaj düzenlemesi, bilet satışı, hediyeli eşya satış birimi, kafe, seyir terası, yol aydınlatması, sergi alanı, tur rehberi, yön levhaları, etkinlik gibi hizmetleri tasarlanmıştır (UNESCO, 2009).</p>	<p>Küçükyağ Arkeopark, İstanbul'da bulunan bir arkeoloji parkıdır.</p> <p>Park, "Byzantion" veya "Byzantium" olarak bilinen eski bir yerleşimin kalıntıları üzerine kurulmuştur.</p> <p>Ziyaretçi merkezi, koruma yapısı, kazı evi, ziyaretçi yol güzergahı, yürüyüş yolları, peyzaj düzenlemesi, bilgilendirme panoları, kafe, çocuk ve yetişkin etkinlik gibi düzenlemeler yapılmıştır (https://kyap.ku.edu.tr/).</p>	<p>Arkeopark'ta Paleolitik, Mezolitik, Neolitik, Kalkolitik, Demir Çağı ve Roma Dönemi gibi çeşitli tarihsel dönemlerin görsel olarak "canlandırılmıştır.</p> <p>Parkta Paleolitik yapay mağaralar, Mezolitik göçebe evleri, Neolitik köy, Kalkolitik gölet ve kazıklı konut, Demir Çağı evleri ile çeşitli etkinliklerin düzenlendiği Roma Dönemi'ni temsil eden bir tiyatro bulunmaktadır. Genel amaç, ziyaretçilere bu tarihi dönemlerin yaşam tarzlarını ve mimarisini öğrenmelerini sağlamaya çalışmaktır (Archeopark, 2023).</p>

Tablo 14. Arkeopark veya arkeolojik park örnekleri

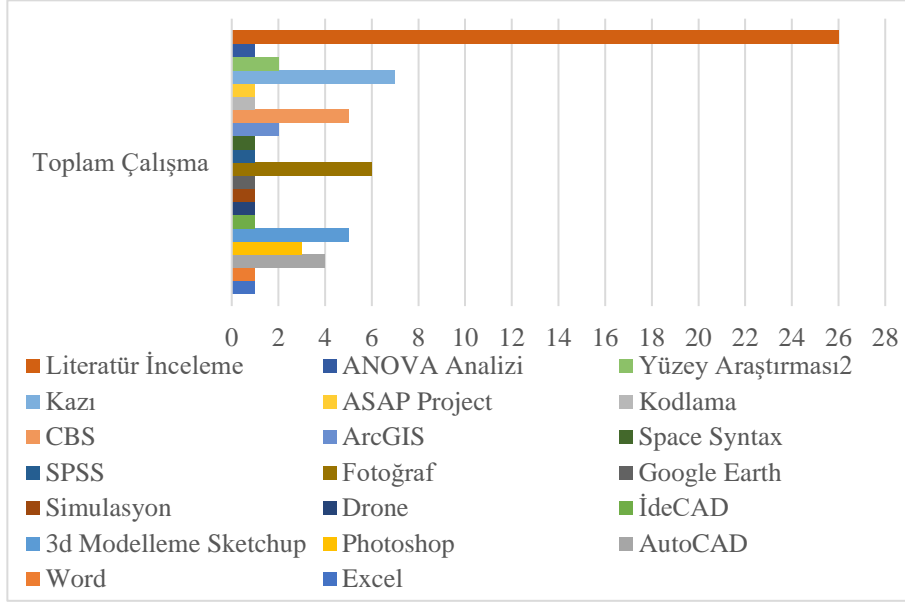
4. Araştırma Bulguları

Ulusal Tez Merkezi'nden alınan 38 tez üzerinden yürütülen araştırma sonucunda; literatür taraması, kütüphane araştırması, SWOT analizi, APPEAR Project kullanımı, saha çalışması, kazı, yüzey araştırması, yüzey araştırması, anket, görüşme ve ziyaret ve ICOMOS, UNESCO gibi uluslararası kuruluşların tüzükleri vb. çok çeşitli veri toplama yöntemlerinin tercih edildiği saptanmıştır. Bu çeşitli yöntemler arasında, çalışmaların 35'inde kullanılan literatür taraması ön plana çıkmıştır. Ayrıca 29 çalışmada, ICOMOS ve UNESCO gibi uluslararası kuruluşların düzenlemelerine kapsamlı bir şekilde atıfta bulunulmuştur. Ayrıca 27 çalışmada veri toplamak için saha çalışması yapılmıştır. 6 çalışmada kapsamlı kütüphane araştırması yapılmıştır. 10 çalışmada uzmanlar ile görüşmeden, 6 çalışmada halk ve 5 çalışmada kazıdan yararlanılmıştır. 5 çalışmada güçlü, zayıf yönleri, fırsatları ve tehditleri vurgulayan kapsamlı bir SWOT analizi yapılmıştır. Ayrıca 2 çalışmada kurum ziyaretleri yapılarak araştırmacıların ilgili kuruluşlardan bilgi alması sağlanmıştır. 2 çalışmada toplantılara katılmadan, yönetim planlarından, halk ile görüşmeden, yüzey araştırmasından ve uzmanlar ile yapılan anketlerden yararlanılmıştır. APPEAR Project veri toplama yöntemi 1 çalışmada kullanılmıştır (Grafik 1).

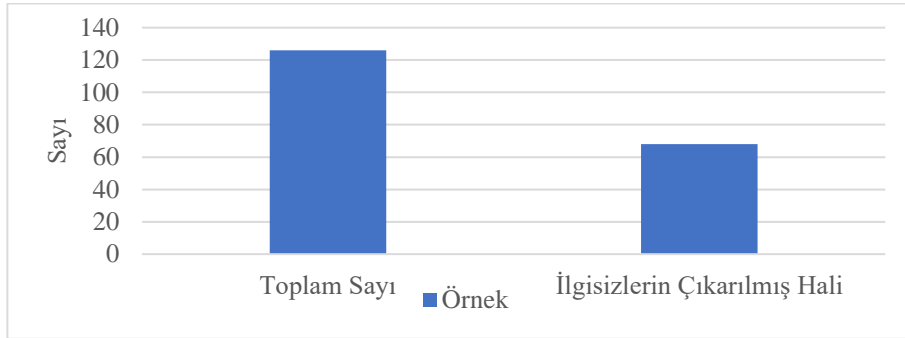
Grafik 1. İncelenen tezlerde veri toplama yöntemleri

38 tezin incelemesi yapıldığında literatür incelemesi, kodlama, kazı ve yüzeysel araştırması, CBS programları, AutoCAD, Photoshop, SkechUp gibi mimari programlar, fotoğraf, drone, simülasyon, ANOVA analizi, Space Syntax, SPSS gibi veri analiz yöntemleriyle çalışıldığı görülmüştür. Literatür taraması, 26 çalışmada saptanan en fazla yararlanılan veri değerlendirme yöntemidir. 7 çalışmada kazı, 6 çalışmada fotoğraf, 5 çalışmada CBS ve 3D modelleme programları, 4 çalışmada AutoCAD, 3 çalışmada Adobe Photoshop ile değerlendirmeler yapılmıştır. 2 çalışmada yüzeysel araştırma yöntemleri kullanılarak literatüre katkı sağlamıştır. IdeCAD, drone analizi, simülasyon, Google Earth, ArcGIS, Excel, Word, SPSS, Space Syntax, kodlama, ASAP Project ve ANOVA Analysis gibi yöntemlerin her biri birer çalışma kapsamında en az veri değerlendirme yöntemi olarak kullanılmıştır (Grafik 2).

Grafik 2. İncelenen tezlerde veri değerlendirme yöntemlerinin dağılımı

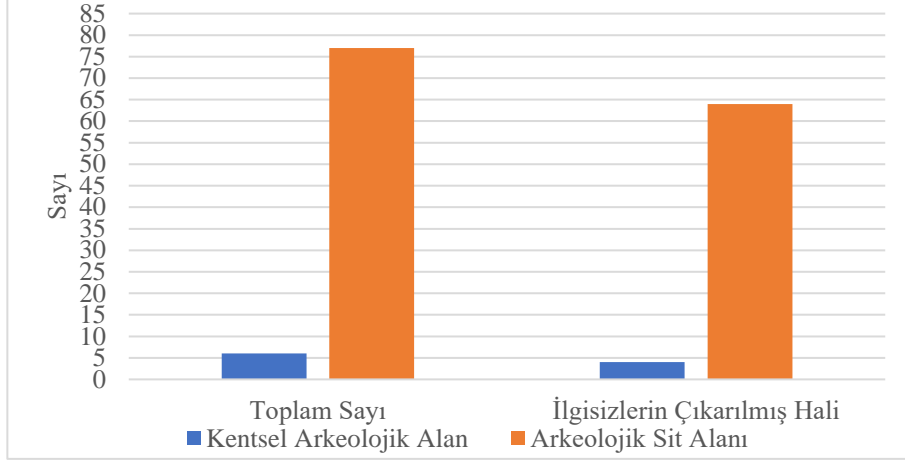
Tezler içerisinde arkeopark, arkeolojik park veya çevre düzenlemesi için ele alınan örnekler incelenerek ilgisi olmayan örnekler inceleme alanından çıkarılmıştır. Tezler içerisinde 126 adet örnek arasında 34 örneğin konuyla ilgisi bulunmamıştır. Geriye kalan 92 örneğin 9'undan sadece isimsel olarak bahsedilmiş ve bahsi geçen örneklerle ilgili tasarıma dair herhangi bir veriye ulaşılamamış, 83 adet örneğe ulaşılmıştır. İlgisizler çıkarıldığında toplam 68 adet örneğe ulaşılmıştır (Grafik 3).

Grafik 3. Tezlerde ele alınan örneklerin sayısal dağılımı

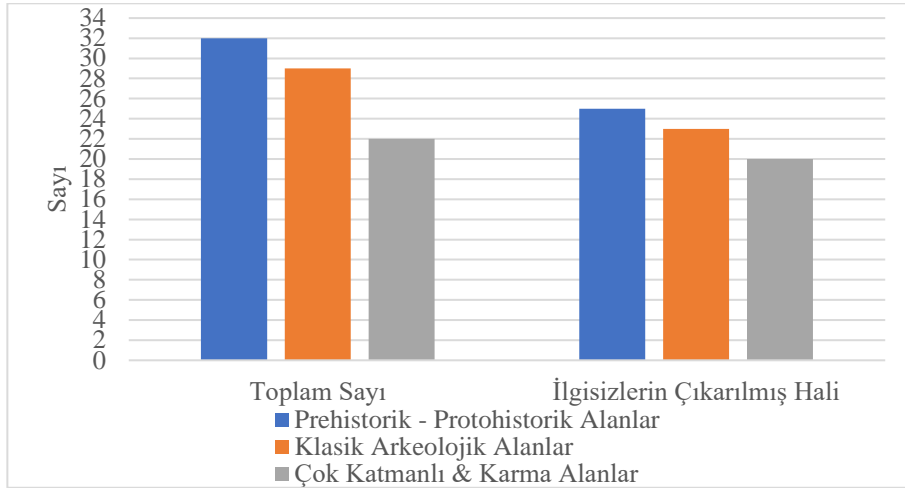
Tezler üzerinden gerçekleştirilen arkeolojik alan analizi kapsamında toplam 83 örnek değerlendirilmiştir. Bu örneklerin 6 tanesi kentsel arkeolojik alanlarda bulunurken, geriye kalan 77 örnek ise arkeolojik sit alanları içinde yer almaktadır. Ancak, belirli alanlar hakkında hiçbir ilgili bilginin elde edilemediği durumların çıkarılması sonucunda elde edilen 68 arkeolojik

alanın 64'ü arkeolojik sit alanı içinde, geri kalan 4'ü ise kentsel arkeolojik sit alanı içinde yer almaktadır (Grafik 4).

Grafik 4. Tezlerde ele alınan örneklerin kentsel arkeolojik sit alanı ve arkeolojik sit alan bakımından sayısal dağılımı

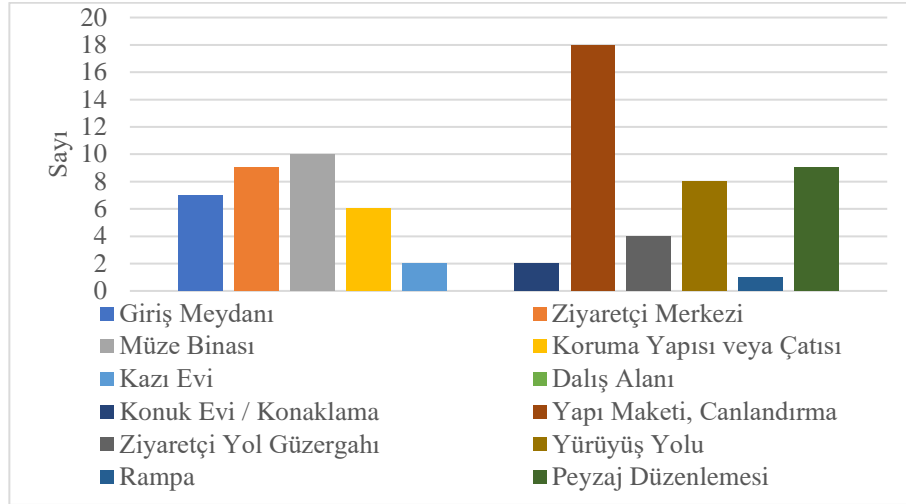
Tezlerde toplam elde edilen 83 örneğin 32 tanesi prehistorya ve protohistorya döneminde yer alan arkeolojik yapıları, 29 tanesi klasik dönem yapıları, geriye kalan 22 alan ise çok katmanlı prehistorya, protohistorya ve klasik dönem yapılarının birlikte görüldüğü alanlar ile kentsel alanların içinde kalan alanları kapsamaktadır. Tezlerin içerik analizi yapıldığında ise arkeopark veya arkeolojik park konusuyla alakasız olanların çıkarılması sonucunda 25 adet prehistorya ve protohistorya, 23 adet klasik ve 20 adet çok katmanlı arkeolojik alanlar yer almış olup toplamda 68 adet örnek incelenmiştir (Grafik 5).

Grafik 5. Tezlerde ele alınan örneklerin dönemlere göre yapıların gruplandırılması

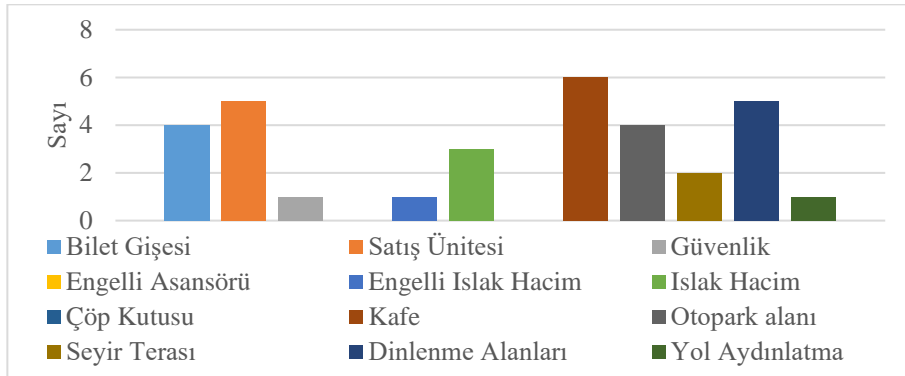
4.1. Arkeolojik Alanları Geliştirmeye Yönelik Mimari Yaklaşımlarda Prehistorya ve Protohistorya Yerleşimlerinin Tasarımlarının İncelenmesi

25 adet prehistorya ve protohistorya arkeolojik alanlarının incelenmesi sonucu, bina modelleri ve canlandırma konusunda araştırmaların yürütüldüğü 18 arkeolojik alan belirlenmiştir. 10 arkeolojik alan, kazılar sırasında keşfedilen eserler için depo görevi gören müze binaları ile donatılmıştır. 9 arkeolojik alanda, çevre düzenlemesi yapılmış ve ziyaretçi merkezleri oluşturulmuştur. 8 adet arkeolojik alanda yürüyüş yolu, 7 alanda giriş meydanı, 6 alanda koruma çatısı veya yapısı saptanmıştır. 4 adet alanda ziyaretçi yol güzergâhı uygulaması, 1 alanda rampa uygulaması yapılmıştır. 2 arkeolojik alanda kazı evleri ve misafirhane ağırlıklı çalışmalara yapıldığı tespit edilmiştir. Dalış alanı prehistorya ve protohistorya alanlarında bulunmamaktadır (Grafik 6).

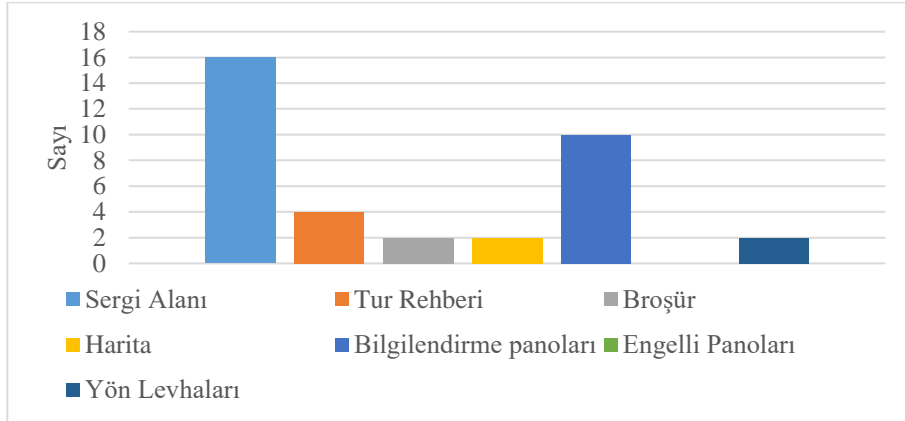
Grafik 6. Örnekler üzerinden höyük yerleşimlerinde mimari uygulamalar

25 farklı prehistorik ve protohistorik yerleşim üzerinde yapılan araştırmalar sırasında, kafelerin ve çeşitli kentsel mimari unsurların varlığıyla ilgili veriler toplanmıştır. 6 arkeolojik yerleşim yerinde ziyaretçiler için uygulanmış olan kafeler tespit edilmiştir. 5 alanda satış ünitesi ve dinlenme alanları uygulamasının varlığı bilinmektedir. 4 alanda ise bilet gişeleri ve otopark alanları hayata geçirilmiştir. 3 alanda ıslak hacim varlığı tespit edilmiş, 2 alanda gözetleme terasları arkeolojik alanlara entegre edilmiştir. 1 alanda güvenlik, yol aydınlatması ve engelliler için ıslak hacim uygulaması yapılmıştır. Engelli asansörü ve çöp kutusu kentsel mimari öğeleri hiçbir alanda kullanılmamıştır (Grafik 7).

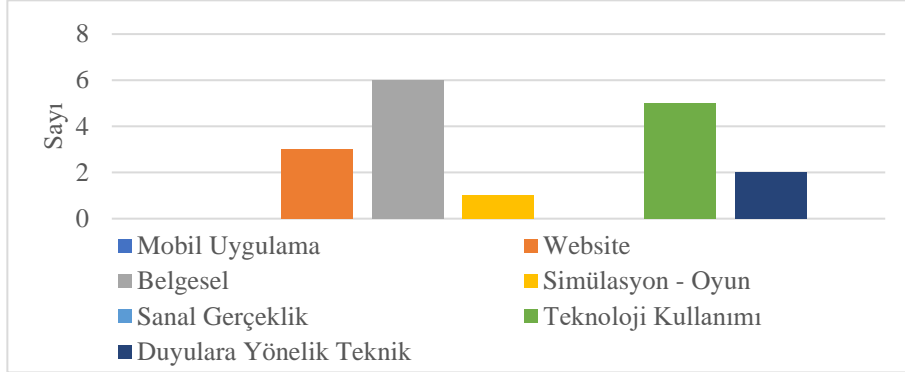
Grafik 7. Örnekler üzerinden prehistorya ve protohistorya yerleşimlerinde hizmete yönelik uygulamalar

Geleneksel sunum teknikleri açısından değerlendirilen 25 prehistorya ve protohistorya yerleşim alanının 16'sında eserler ve arkeolojik buluntuların sergilendiği sergi uygulamalarına, 10'unda ise bilgilendirme panolarına yer verilmiştir. Höyük yerleşmelerinde engelli panoları uygulamalarına rastlanmamıştır. 4 alanda tur rehberi uygulaması; 2 alanda ziyaretçiler için harita, broşür ve yön levhalarının kullanımı gözlemlenmiştir (Grafik 8).

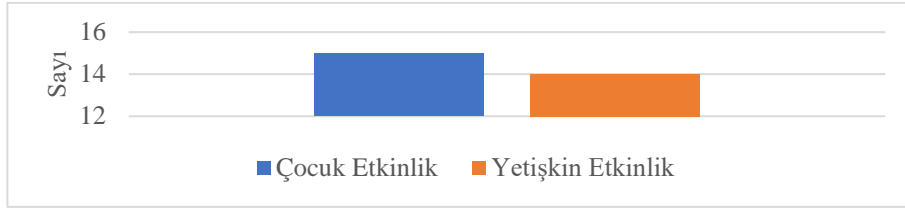
Grafik 8. Örnekler üzerinden prehistorya ve protohistorya uygulanan geleneksel sunum ve anlatım teknikleri

25 farklı örneğin çağdaş sunum ve anlatım teknikleri açısından değerlendirilmesi sonucunda, toplamda 6 alanda belgesel uygulamasına rastlanmıştır. 5 alanda çeşitli teknolojik çözümler, 3 alanda web siteleri, 2 alanda duylara yönelik deneyimler ve 1 alanda simülasyon ve oyun alanları; çağdaş sunum ve anlatım teknikleri olarak kullanılmıştır. İncelenen örneklerde sanal gerçeklik ve mobil uygulamalar kullanılmamıştır (Grafik 9).

Grafik 9. Örnekler üzerinden höyük yerleşimlerinde çağdaş sunum ve anlatım tekniklerine yönelik uygulamalar

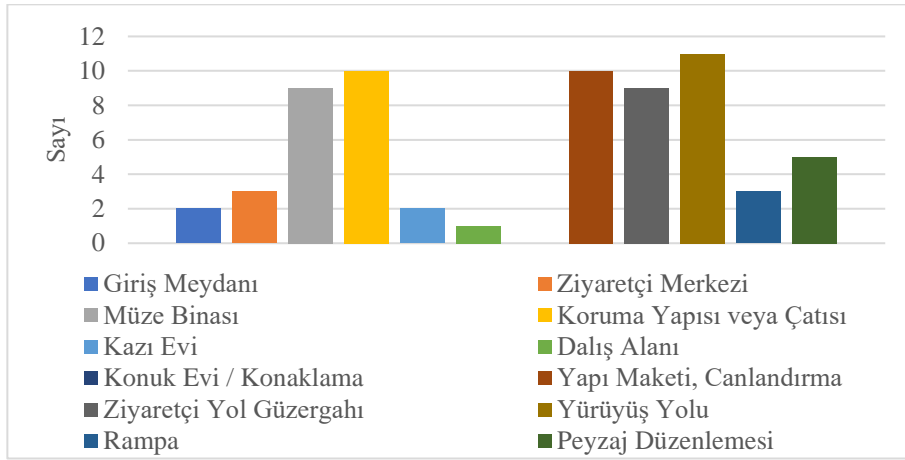
İncelenen 25 prehistorik ve protohistorik yerleşim alanından, çocuklar ve genç ziyaretçiler için toplam 15 aktivite alanı belirlenmiştir. Eşzamanlı olarak, yetişkinler için hazırlanmış 14 aktivite alanı uygulaması ortaya çıkarılmıştır (Grafik 10).

Grafik 10. Örnekler üzerinden höyük yerleşimlerinde uygulanan uygulamalı deneysel tekniklerin kullanımı

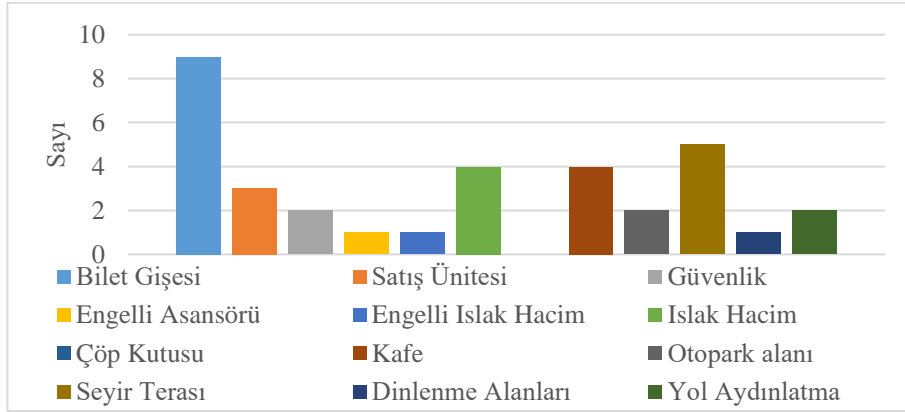
4.2. Arkeolojik Alanları Geliştirmeye Yönelik Mimari Yaklaşımlarda Klasik Alanların Tasarımlarının İncelenmesi

İncelenen 23 klasik arkeolojik alanda, toplamda 11 alanda yürüyüş yolu uygulamasına rastlanmaktadır. Bu alanlardan 10 tanesinde, bina modelleri kullanılarak koruma çatıları veya yapıları uygulanmıştır. Ziyaretçi yol güzergahları ve müze binaları ise 9 farklı alana entegre edilmiştir. 5 alanda peyzaj düzenlemesi saptanmış olup 3 alanda ziyaretçi merkezi ve rampa uygulaması görülmektedir. 2 adet alanda kazı evi ve giriş meydanı hakkında çalışma yapılmıştır. 1 su altı arkeolojik alanında, ziyaretçilere su altındaki kalıntıları keşfetmeleri için bir dalış alanı uygulaması yapılmıştır. Konuk evi bulunmamaktadır (Grafik 11).

Grafik 11. Örnekler üzerinden klasik arkeolojik yerleşimlerde mimari uygulamalar

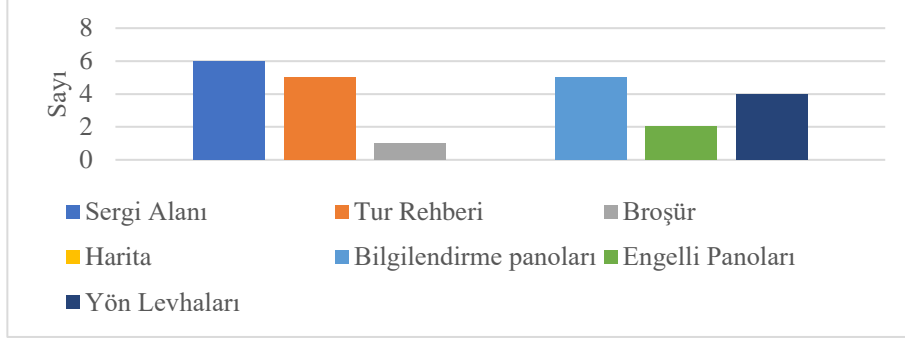
23 adet klasik alan incelendiğinde 9 adet alanda bilet gişesi uygulaması görülürken çöp kutusu uygulamasının alanlarda bulunmadığı saptanmıştır. Seyir terasları, 5 arkeolojik alana dahil edilmiştir. 4 alanda kafe ve ıslak hacim uygulaması görülmüştür. 3 adet alanda satış ünitesi, 2 alanda güvenlik önlemleri sağlanmış, yol aydınlatması ve otopark alanları gözetilerek ziyaretçilerin kullanımına sunulmuştur. 1 adet alanda ise engelli asansörü, engelli ıslak hacim ve dinlenme alanlarının var olduğu belirlenmiştir (Grafik 12).

Grafik 12. Örnekler üzerinden klasik arkeolojik yerleşimlerde hizmete yönelik uygulamalar

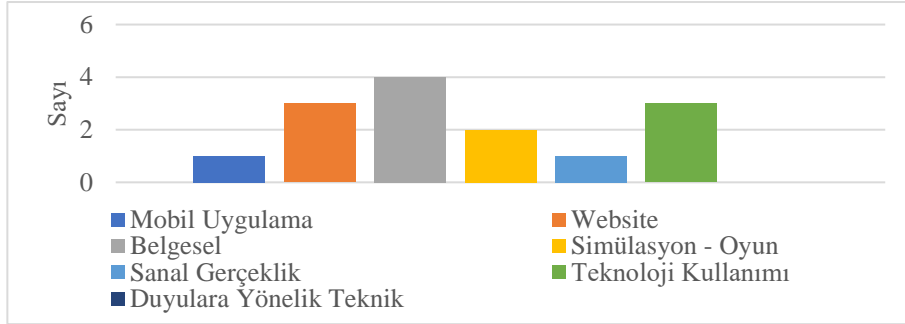
İncelenen 23 klasik arkeolojik yerleşimlerinde; 6 arkeolojik lokasyonda arkeolojik buluntuları ve eserleri sergilenmesini sağlayan sergi alanlarının varlığı saptanmıştır. 5 alanda tur rehberi ve bilgilendirme panoları ve 4 alanda yön levhaları uygulamalarına yer verilmiştir. Engelli panoları 2 alana entegre edilmiştir. 1 alanda broşür gibi tanıtım faaliyetleri bulunmuş, arkeolojik

yerleşimler genelinde haritalarla ilgili faaliyetler gözlemlenmemiştir. (Grafik 13).

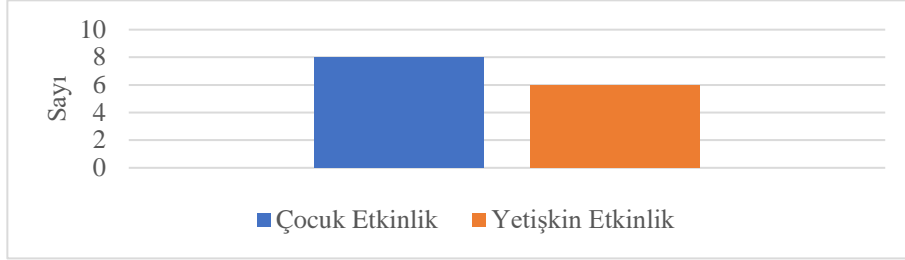
Grafik 13. Örnekler üzerinden klasik arkeolojik yerleşimlerde geleneksel sunum ve anlatım tekniklerine yönelik uygulamalar

23 klasik arkeolojik yerleşimde, belgesel kullanımı çağdaş sunum teknikleri arasında en çok tercih edilen yöntemdir. Klasik yerleşimlerde 4 arkeolojik bölgede belgesellerin etkin bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir. Ayrıca, çağdaş sunum teknikleri arasında web siteleri ve teknoloji uygulamalarının 3 farklı alanda kullanıldığı görülmüştür. Simülasyon ve oyun alanları, 2 konuma entegre edilerek ziyaretçilere sunulduğu tespit edilmiştir. Sanal gerçeklik ve mobil uygulamalar ise 1 arkeolojik alanda kullanılan dijital sunum teknikleridir. Duyulara yönelik teknik hiçbir arkeolojik alanda kullanılmamıştır (Grafik 14).

Grafik 14. Örnekler üzerinden klasik arkeolojik yerleşimlerde çağdaş sunum ve anlatım tekniklerine yönelik uygulamalar

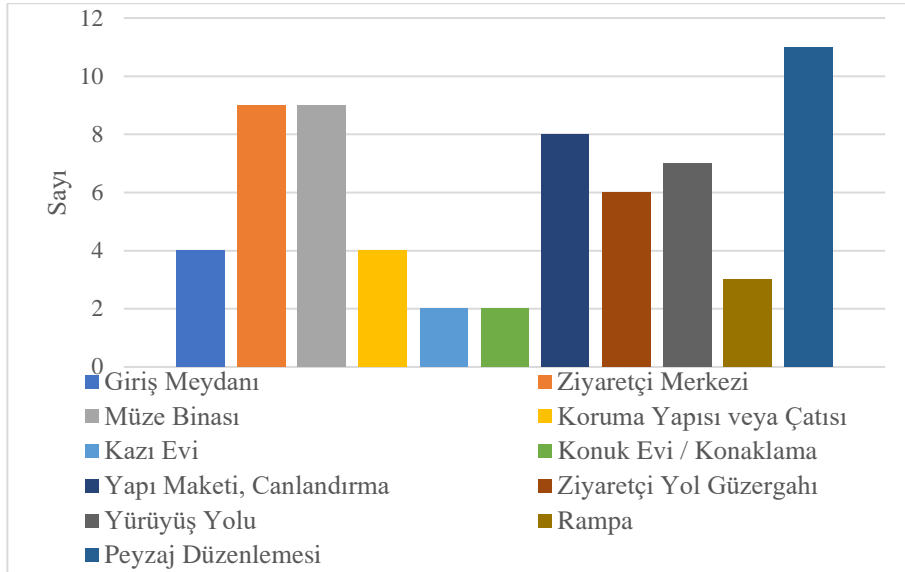
23 klasik arkeolojik alan üzerinde gerçekleştirilen tez incelemeleri neticesinde, çocuk ve genç ziyaretçilere yönelik tasarlanmış 8 aktivite alanı tespit edilmiştir. Yetişkinlere yönelik olarak düzenlenen aktivite alanları, 6 farklı arkeolojik bölgeye entegre edilmiştir (Grafik 15).

Grafik 15. Örnekler üzerinden klasik arkeolojik yerleşimlerde uygulamalı deneysel tekniklerin kullanımı

4.3. Arkeolojik Alanları Geliştirmeye Yönelik Mimari Yaklaşımlarda Çok Katmanlı Alanların Tasarımlarının İncelenmesi

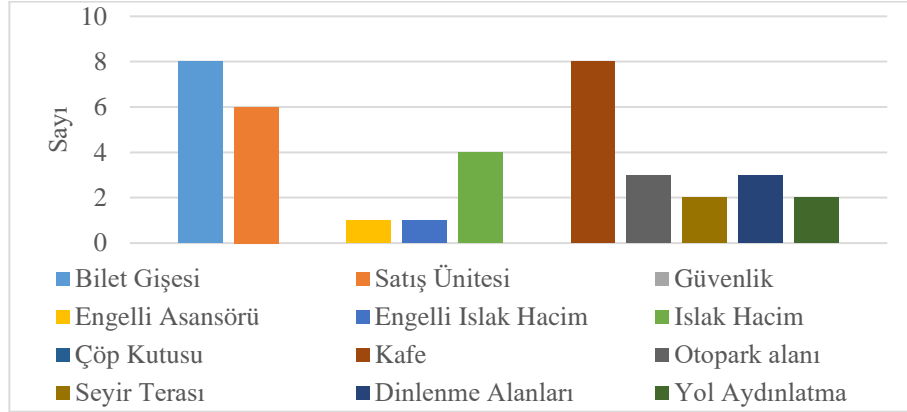
18 adet çok katmanlı alan örneği incelendiğinde, 11 alanda çevre düzenlemesi ağırlıklı bir mimari anlayışın hâkim olduğu görülmüştür. 9 alanda müze binası ve ziyaretçi merkezi mimari yaklaşım dâhilinde kullanılmıştır. 8 adet alanda yapı maketi ve canlandırması, 7 alanda yürüyüş yolu uygulaması vardır. 6 alanda ziyaretçi yol güzergahları oluşturulmuştur. Giriş meydanları ve koruma yapıları veya çatılar 4 alanda uygulanarak giriş noktaları oluşturulmuştur. Ziyaretçiler için rampa uygulamaları 3 alanda gözlemlenmiştir. 2 alanda konuk evi ve kazı evi bulunmaktadır (Grafik 16).

Grafik 16. Örnekler üzerinden çok katmanlı yerleşimlerde mimari uygulamalar

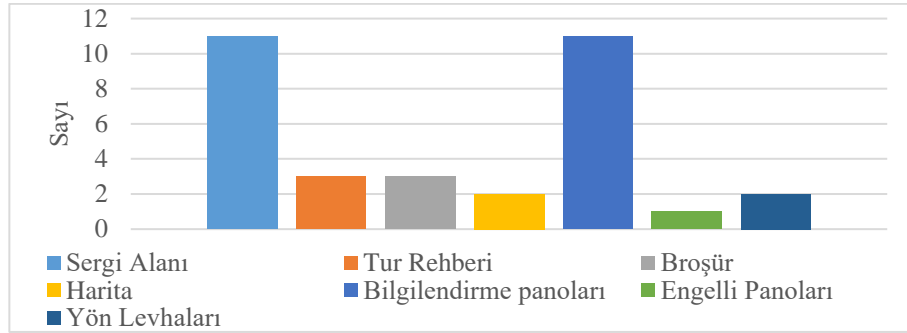
Çok katmanlı 18 alan incelendiğinde 8 alanda kafe ve bilet gişeleri erişiminin sağlandığı gözlemlenmiştir. 6 alana yerleştirilmiş satış birimleri saptanmıştır. Ziyaretçiler için 4 alanda ıslak hacim, 3 alanda otopark ve dinlenme alanları sağlanmıştır. 2 alanda yer alan seyir terasları ve yol aydınlatma uygulamaları

tasarlanmıştır. Engelli asansörü ve engelli ıslak hacim uygulaması birer alana dahil edilmiştir. Güvenlik ve çöp kutusu uygulamaları alanlarda bulunmamaktadır (Grafik 17).

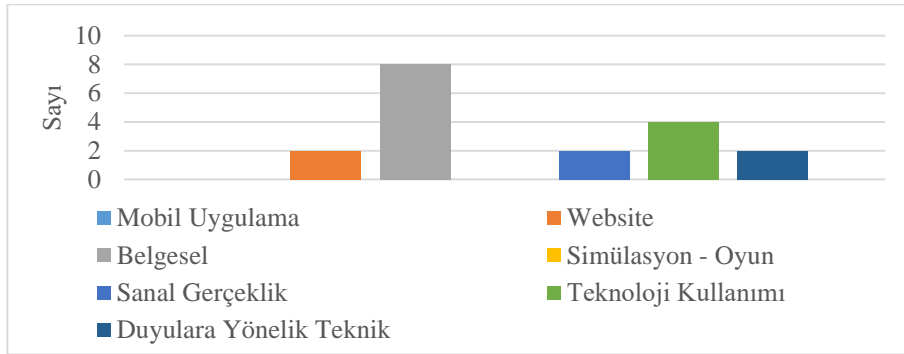
Grafik 17. Örnekler üzerinden çok katmanlı yerleşimlerde hizmete yönelik uygulamalar

18 çok katmanlı alanda geleneksel yöntemler incelendiğinde, bilgilendirme panoları ve sergi alanı hakkında 11 alanda çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Turist rehberi ve broşür uygulamaları 3 alanda hayata geçirilmiştir. 2 arkeolojik alana, harita ve yön işaretleri uygulamaları dahil edilmiştir. Engelli panoları sadece bir arkeolojik alanda saptanmıştır (Grafik 18).

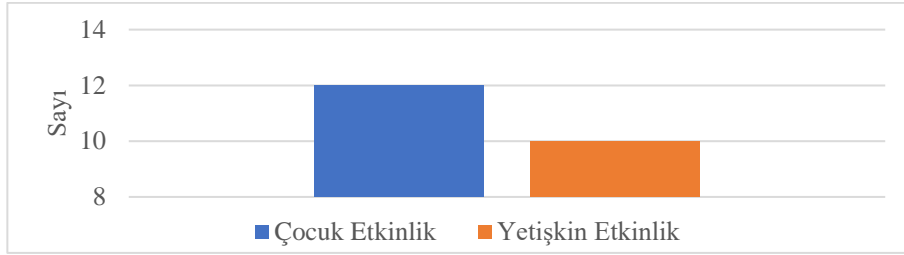
Grafik 18. Örnekler üzerinden çok katmanlı yerleşimlerde geleneksel sunum ve anlatım tekniklerine yönelik uygulamalar

Çok katmanlı 18 alanın incelenmesi sonucunda bu alanların 8'inde belgesel sunum tekniğinin uygulandığı ortaya çıkmıştır. 4 alanda, teknoloji entegre edilmiştir. 2 alanda web siteleri, sanal gerçeklik ve duysal odaklı teknikler kullanılmıştır. Mobil uygulama ve simülasyon tabanlı yaklaşımlar geliştirmek için hiçbir alan için çalışma yapılmamıştır (Grafik 19).

Grafik 19. Örnekler üzerinden çok katmanlı yerleşimlerde çağdaş sunum ve anlatım tekniklerine yönelik uygulamalar

18 adet çok katmanlı alanın incelenmesi sonucunda toplam 12 alanda çocuk ve gençlere yönelik etkinlik uygulamalarının tasarlandığı görülmüştür. İncelenen alanların 10 tanesinde yetişkin ziyaretçiler için aktivite alanları oluşturulmuştur (Grafik 20).

Grafik 20. Örnekler üzerinden çok katmanlı yerleşimlerde uygulamalı deneysel tekniklerin kullanımı

5. SONUÇ

Tarih öncesi yerleşim yerleri için arkeoparklar, yazılı kayıtlardan önce antik dünyayı yeniden yaratmaya odaklanmaktadır. Bu parklar için tasarım kriterleri, özgünlüğü ve tarihsel doğruluğu vurgulamaktadır. Kapsamlı araştırma, uzmanlarla istişare ve arkeolojik kanıtlara dikkat; tarih öncesi yapıların ve manzaraların aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesini sağlamaktadır. Tarih öncesi yerleşimler arkeoparklar genellikle devam eden araştırma ve keşifleri sergilerine dahil etmektedir. Prehistorya ve protohistorya yerleşimlerin arkeopark tasarımı çok yönlü bir süreçtir. Bu yerleşimlerde günümüze yapı veya kültür kalıntısı çok az ulaştığı için korumaya çok önem verilmesi gereken alanlardır. Tarih öncesi bir yerleşimde arkeopark tasarımında koruma başta olmak üzere mimari ve kentsel öğelerin tasarımı, özgünlük, eğitim, erişilebilirlik, ziyaretçi katılımı, güvenlik gibi konularda önemli bir çaba sarf edilmesi gereklidir. İncelenen örneklerde bu yerleşimlerde yapı maketi ve canlandırma yapımına önem verildiği, aslında insanların geçmişte yaşayan insanların nasıl bir kültüre ve yaşantı tarzına sahip olduğu, görsellerle tarihsel doğruluk bağlamında anlatılmak istendiği

görülmüştür. Yorumlama ve eğitim, tarih öncesi yerleşimin önemini ve hikâyesini aktarmada hayati bir rol oynamaktadır. İncelenen örnek uygulamalarda sergi alanının daha çok geliştiği geri kalan uygulamalara çok da yer verilmediği sonucuna varılması aslında arkeopark tasarımının tam olarak anlaşılmadığını göstermektedir. Bilgilendirici tabelalar, sesli rehberler ve rehberli turlar, ziyaretçilerin sitede gezinmesine ve tarihi önemini anlamasına yardımcı olmaktadır. Geleneksel ile çağdaş sunum ve anlatım teknikleri incelendiği zaman hala uygulamalarda eksiklikler olduğu görülmektedir. Geleneksel sunum tekniklerinde sergi alanının çok fazla kullanılıp diğer tekniklerin çok az kullanılmış olması arkeolojik alanın tanıtımı bakımından zayıf kaldığını gösterir. Her ne kadar teknoloji gelişse de kişiler geleneksel sunum teknikleri ile okumak, anlamak ve konuyu benimsemek amacıyla bu sunum tekniklerini kullanmak istemektedir. Çağdaş sunum teknikleri ise günümüze çok da kalıntısı kalmamış höyük alanlarının tanıtımı için önemli bir olgudur. Ayrıca simülasyon, sanal gerçeklik gibi olgular artık hayatımızın bir parçası haline gelmeye başlamıştır. Günümüz teknolojisine uyarlayarak belli dönemlerde yaşanan hayatı ve kültürü canlandırmanın belki de o dönemi anlama konusunda insanlara bir deneyim sağlayacaktır. Bizim tarih öncesinde yaşayan insanları anlamamız için çok fazla kültür veya yapı kalıntısı kalmayan bu tip alanlarda bu uygulamaların gelişmesi dönem ve kültür hakkında gerekli bilgilenme ve tarihi bilince sahip olmamızı destekleyecektir. Çağdaş ve geleneksel sunum teknikleri ile uygulamalı etkinlikler, ziyaretçilerin ilgisini çekerek tarih öncesi deneyime aktif olarak katılmalarını sağlayabilecek tekniklerdir. Özellikle engelli bireyler, hamile bireyler veya geçici engelli bireyler gibi kısıtlı kişiler için engelli asansörü, engelli ıslak hacimleri ve rampa gibi çevresel ve mimari tasarım öğeleri konusunda pek çalışma yapılmamış olması da aslında kültürün tüm insanların ulaşmasını engelleyerek alanın tanınması ve korunması bağlamında eksiklik oluşturmuştur. Bu olgunun yanı sıra tüm bireylerin de yararlandığı ıslak hacimlerde, satış ünitesi, seyir terası, dinlenme alanları, yol aydınlatması gibi alanlarda eksiklikler görülmüştür.

Klasik arkeolojik alanlarda arkeoparkların tasarımında büyük bir tarihsel bilgi zenginliğinden yararlanılmaktadır. Klasik arkeolojik yerleşimleri; Yunanlılar, Romalılar veya Mayalar gibi yazılı tarihi kayıtlara sahip eski uygarlıkların merkezinde yer almaktadır. Bu parklar için tasarım kriterlerinde de orijinalliğe öncelik verilmektedir, ancak daha fazla tarihsel bilgi mevcudiyetinden yararlanılmaktadır. Mimari yapıların, kültürel uygulamaların ve peyzajların rekreasyonuna tarihsel araştırma ve belgeler rehberlik etmektedir. Yorum ve eğitim, Klasik Dönem uygarlığının zengin tarihi ve başarılarının aktarılmasında hayati bir rol oynamaktadır. Klasik arkeolojik alanlarda uygulama örnekleri v incelendiğinde; yürüyüş yolları, koruma yapısı veya çatısı yapımına önem verilmesi geri kalan alanlara önem verilmemesi çevre düzenlemesi ve mimari açıdan eksikliği göstermiştir. Özellikle müze binası klasik dönem yapılarında çıkan heykel, seramik gibi buluntuların o arkeolojik alanda korunmasını sağlayarak ziyaretçilerin alanı

daha iyi algılamasını sağlayacaktır. Ziyaretçi yol güzergâhı klasik dönemin karmaşık alanlarında rahat bir gezi sağlanması açısından önemlidir. Bilet gişesinin olması aslında arkeolojik alanlarda sergilenen alanların bulunduğu ve turizm açısından gelişmeye katkıda bulunduğunu göstermektedir. Engelli asansörünün yer almaması, ıslak hacim konusunda zayıf kalması erişilebilirlik bakımından arkeolojik alanların yeterli gelişmediğini gösterir. Geleneksel sunum teknikleri ise daha bilinçli olarak geziyi tamamlamamızı sağlayacak önemli araçlardır. Klasik Dönem yapılarında harita eksikliği görülmüştür. Harita üzerinden bir alanın tanıtımı insanların bölgeyi tanıması bakımından önemli olabilir ve o sayede gezi rotasını daha kolay bir şekilde oluşturma şansına sahip olabilir. Gezi rotasını oluşturmak büyük arkeolojik alanlarda insanların daha rahat şekilde gezmesine yardımcı olacaktır. Broşür ise alanda gezecek insanların alan hakkında daha fazla doğru bilgi edinmesini sağlayacaktır. Çağdaş sunum teknikleri ise tamamıyla yok olmuş veya klasik dönem yapılarının yıkılarak malzemelerinin başka bir yapı inşasında kullanıldığı durumlarda, yapının özgün halinin tanıtımı için önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Klasik Dönem arkeolojik alanlarında bir başka olgu olan etkinliklerin sıkça yapılması ise çocuk ve yetişkinlerde bilinci arttırarak dönem insanların yaşam koşulları hakkında çocuk ve ebeveyn açısından sağlıklı bir kültürel birikimin gerçekleşmesini sağlayacaktır.

Çok katmanlı bir arkeolojik yerleşim arkeoparkı tasarlamak, birden çok tarihi dönemin ve kültürel katmanın korunmasını ve sunumunu dengeleyen düşünceli bir yaklaşım gerektirmektedir. Özgünlük ve tarihsel doğruluk çok önemlidir, çünkü her katmanın kapsamlı araştırmalara ve uzmanlarla istişarelere dayanarak aslına uygun bir şekilde yeniden oluşturulması gerekir. Arkeopark, doğru malzemeler, mimari stiller ve kültürel uygulamalar kullanarak, ziyaretçilere her tarihi döneme ait deneyim sunabilmektedir. Çok katmanlı arkeolojik alanların örnekleri incelendiğinde mimari anlamda fazlaca müze binasının yapılması, mimari açıdan arkeolojik buluntuların korunması konusunda ilerlemeyi sağlama açısından olumludur ancak hemen hemen hepsinde uygulanmadığı için yetersiz kalmıştır. Bunun yanında peyzaj alanına önem verilmiş, bölgeye turist çekme açısından bölgenin yaşayan bir alan haline getirilmesi için çaba harcanmıştır. Ziyaretçi yol güzergâhı, yürüyüş yolu, yapı maketi, kazı evi peyzaj düzenlemesi ise daha geride kalmış ve aslında kentsel ölçekte tasarımın eksik kaldığını göstermiştir. Bunun yanında kafe, satış ünitesi gibi sosyal alanlar bulunmaktadır ancak her arkeolojik alanda yer almamıştır bu da insanların o alanlarda sosyalleşme olgusunun gerçekleşmeyeceğini göstermektedir. Hizmet alanları incelendiğinde ise güvenliğin olmaması bölgeyi koruma açısından büyük eksiklik olup geriye kalan engelli asansörü gibi mimari çekirdeğin, engelli ıslak hacim ve rampa olmaması erişilebilirlik açısından zayıf olduğunu göstermiştir. Çok katmanlı yapılarda engelli asansörü olmaması da eksikliklerdir. Bunu gidermek, kapsayıcılığı sağlamak için rampalar, asansörler ve doküman haritalar gibi erişilebilirlik özellikleri dahil

edilmelidir. Ek olarak, oturma alanlarının, dinlenme alanlarının ve olanakların yerleşimi, ziyaretçi konforunu artırmak önemlidir. Yorumlayıcı materyaller ve sergiler, farklı öğrenme stillerine ve dillerine hitap eden, kullanıcı dostu bir şekilde sunulmalıdır. Geleneksel sunum ve anlatım teknikleri arasında en fazla bilgilendirme panolarının yerleştirildiği görülmektedir; tur rehberi, broşür, harita gibi anlatım tekniklerinin var olmaması alan hakkında bilgi edinmeyi zorlaştıracaktır. Çağdaş sunum teknikleri ise genel olarak yetersiz kalmıştır. Tüm bu olgular etrafında çok katmanlı arkeolojik alanları sergileyen bir arkeopark, eğitici ve yorumlayıcı bir platform olarak hizmet etmelidir. Tasarım, ziyaretçilerin tarih öncesi ve klasik dönemlerin tarihsel önemini ve bağlamını kapsamlı bir şekilde anlamasını kolaylaştırmalıdır. Bilgilendirici ekranlar, etkileşimli sergiler ve anlaşılır tabelalar, ziyaretçilere farklı katmanlar ve dönemler boyunca rehberlik ederek, her dönemin kültürel ve tarihi gelişmelerini kavramalarını sağlamak için dâhil edilmelidir. Artırılmış gerçeklik veya sanal yeniden yapılandırmalar gibi modern teknolojilerin kullanılması, eğitim deneyimini daha da geliştirebilir.

Üç farklı arkeolojik alan kıyaslandığında genel olarak arkeopark tasarımında belli başlı kriterlere dikkat edilmediği ve edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. Arkeopark tasarımında koruma birincil amaç olmalıdır. Eserleri, yapıları ve çevredeki ortamı korumak için önlemler alınmalıdır. Koruma çabaları, alanda temsil edilen tüm tarihi dönemleri ve kültürel katmanları kapsayacak şekilde genişletilmelidir. İşbirliği ve toplumsal katılımı sağlayıp tasarım kriterleri, yerel topluluklar, mimarlar, arkeologlar, tarihçiler ve ilgili paydaşlarla işbirliğini teşvik etmelidir. Bu grupların katılımı, yorumlamanın doğruluğunu sağlamaya, topluluk katılımını desteklemeye ve arkeolojik mirasa sahiplik duygusunu geliştirmeye yardımcı olabilmektedir. Mimari açıdan ise uygun malzemelerin kullanımı, koruma teknikleri ve kontrollü ziyaretçi erişimi, arkeolojik alanın bütünlüğünün gelecek nesiller için korunmasına yardımcı olacaktır. Arkeolojik buluntuların korunması için uygun müze binaları, kazı evleri ve koruma yapıları çok önemlidir. Peyzaj tasarımı, uyumlu ve davetkâr bir ortam yaratmalı, ziyaretçi rotaları ve tabelalar ise ziyaretçilere farklı dönemler ve katmanlar boyunca rehberlik etmelidir. Arkeolojik kalıntıları doğal unsurlardan ve insan müdahalesinden korumak için yürüyüş yolları, koruyucu yapılar ve çatıların inşasına özen gösterilmelidir. Alanın planını oluşturmayı sağlamak için ise ziyaretçi akışını yönetmek ve kırılğan arkeolojik alanları korumak amacıyla tasarım bir imar planı içermelidir. Bu, sitenin arkeolojik sitin farklı dönemlerine veya katmanlarına karşılık gelen farklı bölgelere bölünmesini içermelidir. Ziyaretçilerin belirlenen rotalara uymasını sağlamak ve kırılğan kalıntılar üzerindeki zararlı etkilerden kaçınmak için uygun tabelalar, bariyerler ve kontrollü erişim noktaları kullanılmalıdır. Araştırma ve koruma tesisleri ile arkeoparkta araştırma ve koruma faaliyetleri için yer ayırma amaçlanmalıdır. Bu; arkeologların ve konservatörlerin kazılan eserleri inceleyebilecekleri, analiz edebilecekleri ve koruyabilecekleri laboratuvarları, depolama tesislerini ve atölyeleri içermelidir. Bu tesislerin parka

entegrasyonu, devam eden araştırmaları kolaylaştırabilir ve arkeolojik alanın uzun vadeli korunmasına katkıda bulunabilir.

Erişilebilirlik açısından arkeopark, arkeolojik kalıntılara olası zararı en aza indirilerek ziyaretçiler için kolay ve güvenli erişim sağlayacak şekilde tasarlanmalıdır. Arkeoparklar, engelli bireyler, hamile bireyler ve geçici engelli bireyler de dahil olmak üzere tüm bireylerin sahada kolayca gezinebileceği şekilde erişilebilirlik göz önünde bulundurulacak şekilde tasarlanmalıdır. Tüm ziyaretçiler için kapsayıcı bir deneyim sağlamak üzere engelli asansörleri, rampalar, dokunsal haritalar ve kapsayıcı olanaklar gibi hususlar dahil edilmelidir. Açıkça işaretlenmiş yollar, yürüyüş yolları ve görüntüleme platformları, ziyaretçilere rehberlik etmek ve hassas alanlara yetkisiz erişimi önlemek için tasarıma entegre edilmelidir. Ziyaretçi tesisleri olarak ise tasarım, bireylerin ve grupların ihtiyaçlarını karşılamak için iyi planlanmış ziyaretçi tesislerini içermelidir. Bunlar; ziyaretçi merkezlerini, bilgi kiosklarını, tuvaletleri, piknik alanlarını ve park yerlerini içermelidir. Ayrıca, oturma alanları, dinlenme alanları ve olanakların yerleşimi ziyaretçi konforunu artıracak şekilde dşnlmelidir. Ayrıca kafe ve satış üniteleri gibi sosyal alanların bir araya getirilmesi ziyaretçilerin sosyalleşmesini sağlamakta ve ren yerinin gelişimine katkı sağlamaktadır.

Eğitim açısından arkeopark tasarımının önemli bir yönü, kapsamlı yorumlama materyalleri ve gösterimlerinin sağlanmasıdır. Bunlar; ziyaretçileri site içindeki her katman için tarihi önemi, kültürel bağlamı ve arkeolojik buluntuları hakkında eğitmeyi amaçlamalıdır. Arkeolojik alanın tarihini ve kültürünü etkili bir şekilde iletmek için hem geleneksel hem de ağdaş sunum teknikleri kullanılmalıdır. Broşür, harita, sergi alanları, multimedya teknolojileri, bilgilendirici işaretler, sesli rehberler, rehberli turlar ve etkileşimli sergiler gibi teknikler; ziyaretçilerin arkeolojik alanı tanınmasını ve ilgisini sağlamak amacıyla dahil edilmelidir. Bilgilendirici görüntüler, broşürler ve haritalar gibi geleneksel teknikler, çeşitli öğrenme stillerine hitap edip ayrıntılı bilgi sağlamaktadır. Artırılmış gerçeklik, sanal rekonstrüksiyonlar, bina modelleri, animasyonlar, simülasyon gibi ağdaş sunum teknikleri eğitim deneyimini geliştirebilir.

Arkeopark tasarımı peyzajla bütünleşmeli, bulunduğu doğal ve kültürel peyzaj ile uyumlu olmalıdır. Yerel kaynaklı malzemelerin kullanılması, flora ve faunaya verilen zararın en aza indirilmesi ve yeşil alanların bütünleştirilmesi gibi sürdürülebilir ve evre dostu uygulamaların dahil edilmesi, sitenin estetik çekiciliğinin ve ekolojik dengesinin korunmasına yardımcı olabilmektedir.

Son olarak arkeoparkların tasarımı, arkeolojik alanların korunmasını ve sunumunu dengeleyen, düşünceli ve kapsamlı bir yaklaşım gerektirir. Arkeopark tasarımında özgünlük, erişilebilirlik ve eğitim değeri arasında bir denge kurulmalıdır. Arkeoparklarda korumaya öncelik vererek, erişilebilirlik özelliklerini geliştirerek ve hem geleneksel hem de ağdaş sunum tekniklerini

benimseyerek ziyaretçiler için kapsayıcı ve sürükleyici bir deneyim yaratılabilir. Ayrıca, modern teknolojilerin entegrasyonu ve çok katmanlı sitelerin kapsamlı yorumu, ziyaretçilerin antik dünyayı anlamalarını ve takdir etmelerini derinleştirebilir. Arkeoparklar, bu önerileri uygulayarak, ortak tarihi mirasımızı korumak, tanıtmak ve eğitmek için hayati platformlar olarak rollerini yerine getirebilirler.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI

Yazarların herhangi bir çıkarlı dayalı ilişkisi bulunmamaktadır.

ETİK ONAY/KATILIMCI ONAMI

Makale kapsamında katılımcı kullanılmadığı için ilgili onaya yer verilmemiştir.

MADDİ DESTEK

Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

YAZAR KATKILARI

Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar iki yazar tarafından yürütülmüştür.

KAYNAKÇA

- AA. (2014, Şubat 4). *Pera Müzesi, 2 Yeni Sergiye Ev Sahipliği Yapacak*. [Fotoğraf]. Haberler. <https://www.haberler.com/kultur-sanat/pera-muzesi-2-yeni-sergiye-ev-sahipligi-yapacak-5624758-haberi/>
- Ahunbay, Z. (2010). Arkeolojik Alanlarda Koruma Sorunları Kuramsal ve Yasal Açılardan Değerlendirme. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(8), 103-118. <https://doi.org/10.22520/tubaked.2010.0007>
- Albayrak, M. (2018). *Arkeolojik Açık Hava Müzeleri "Teos Antik Kenti Örneği"* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Altuntaş, L. (2020, December 18). *21 Aralık Kış Gündönümünde Gündoğumunu Stonehenge'de Canlı İzleyebilirsiniz*. [Fotoğraf]. Arkeonews. <https://arkeonews.com/21-aralik-kis-gundonumununde-gundogumunu-stonehengede-canli-izleyebilirsiniz/>
- Archeopark. (2023, April). <https://www.archeopark.net/>
- Başgelen, N. (2006). Müze-i Hümayundan Günümüze İstanbul Arkeoloji Müzesi. *Arkeoloji Sanat*, 114-121.
- Bennett, T. (1995). *The Birth of the Museum: History, Theory, Politics*. Routledge.
- Caple, C. (2004). Towards a benign reburial context: the chemistry of the burial environment. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 6(3-4), 155-165. <https://doi.org/10.1179/135050304793137801>
- Cleere, H. (1990). *Archaeological Heritage Management in the Modern World*. Routledge.
- Czaplicki, J. S. (1990). A contractor's perspective of two approaches to cultural resource management in Arizona. *Archaeological Heritage Management in the Modern World* içinde (s. 236-255). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003058724-28>
- Çalikoğlu, L. (2009). *Çağdaş sanat konuşmaları 4: Koleksiyon, koleksiyonerlik ve müzecilik*. Yapı Kredi Yayınları.
- Dikilitaş, G. (2011, Aralık). Arkeolojik Alanlarda Koruma. *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi* (6), 43-51.
- Emden, C. (2023). *İstanbul Modern, yeni müze binasının mimarı Renzo Piano'yu ağırladı*. [Fotoğraf]. İstanbul Modern. https://www.istanbulmodern.org/tr/basin/basin-bultenleri/istanbul-modern-yeni-muze-binasinin-mimari-renzo-piano-yu-agirladi_3304.html
- Eres, Z. (2010). Tarihöncesi Kazı Alanlarında Koruma ve Sergileme Kavramının Gelişimine Kısa Bir Bakış. *TÜBA-KED Türkiye Bilimler Akademisi Kültür Envanteri Dergisi*(8), 119-130. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubaked/issue/57432/814186>
- Fidan, M. E., Erdal, M., & Mean, F. D. (2022). Bilecik Hamsu Vadisi Kültür Miras Yönetimi İçin Yeni Bir Proje Önerisi. *Bilecik Şeyh Edebali*

- Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 32-45.
<https://doi.org/10.33905/bseusbed.1040333>
- Genim, S. (1994). Bir Toplum İçin Gelecek Yaratmada Müzelerin Yeri. *II.Müzecilik Semineri Bildiriler*, (ss. 16-18).
- Genim, S. (1998). Müze Esinevi. *4.Müzecilik Semineri Bildirileri*, (s. 47-50).
- Halaç, H. H., Abacı, C. S., & Dağlı, H. (2021). Arkeolojik Kalıntılar Üzerine İnşa Edilen Müzelerin Tasarım Yaklaşımları. *Opus*, 17(35), 2225 - 2253.
- ICCROM. (1995). *Conservation on Archaeological Excavations: with particular reference to the Mediterranean area*.
<https://www.iccrom.org/publication/conservation-archaeological-excavations-particular-reference-mediterranean-area>
- ICOMOS. (1990). *Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü*.
<http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr>
- İstanbulbeautiful (2023, Ocak 19). [Fotoğraf]. İstanbulbeautiful.
<https://istanbeautiful.com/tr/sakip-sabanci-muzesi-emirgan/>
- Johnson, M. (2001). Renovating Hue (Vietnam): authenticating destruction, reconstructing authenticity. R. Layton, P. G. Stone, & J. Thomas (Eds.), *Destruction and Conservation of Cultural Property* içinde (s. 75–92). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203165096-10>
- Keskin, Y., & Tanaç Zeren, M. (2018). Arkeolojik Alanlarda Bir Sunum Yöntemi Olarak “Arkeoparklar”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 110-124.
- Koca, A. (2014, October 2). *Mahalle Arasında Arkeoloji: Küçükyalı Arkeopark*. [Fotoğraf]. Yapı Dünyası ve İnşaat Sektörü Haberleri | Yapı. https://www.yapi.com.tr/haberler/mahalle-arasinda-arkeoloji-kucukyali-arkeopark_125267.html
- Küçükyalı ArkeoPark*. (2023). Küçükyalı ArkeoPark | Koç University. [Fotoğraf]. <https://kyap.ku.edu.tr/?q=tr>
- Kwas, M. L. (1986). *Archeological parks*. Department of Conservation, Division of Parks and Recreation.
- Marchetti, N., Repellini, G. F., Musso, S. F., & Spadolini, M. B. (2020). *An integrated approach for an archaeological and environmental Park in south-eastern Turkey: Tilmen Höyük*. Springer.
- Mbunwe-Samba, P. (2001). Should developing countries restore and conserve?. R. Layton, P. G. Stone, & J. Thomas (Eds.), *Destruction and Conservation of Cultural Property* içinde (s. 30–41). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203165096-7>
- Nicosia, C., & Stoops, G. (2017). *Archaeological soil and sediment Micromorphology*. John Wiley & Sons.
- Olsen, B. J. (2001). The end of history? Archaeology and the politics of identity in a globalized world. R. Layton, P. G. Stone, & J. Thomas (Eds.), *Destruction and Conservation of Cultural Property* içinde (s. 42–54). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203165096-8>

- Özkasım, H., & Ögel, S. (2005). Türkiye’de müzeciliğin gelişimi. *itüdergisi/b*, 2(1), 96-102.
- Richmond, A., & Bracker, A. (2009). *Conservation: Principles, Dilemmas and Uncomfortable Truths*. Elsevier.
- Santral İstanbul (2023). [Fotoğraf]. Santral İstanbul. <https://www.santralistanbul.org/tr/ziyaret/>
- Smith, L., & Waterton, E. (2009). *Heritage, Communities and Archaeology*. Bloomsbury Publishing Plc.
- Tuna, A. (2019). Arkeolojik Sit Koruma Pratikleri: Türkiye ve ABD Karşılaştırması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 724–735. <https://doi.org/10.21547/jss.440106>
- Tuna, A., & Erdoğan, E. (2016). Arkeolojik Sitlerin Sürdürülebilirliği Kapsamında Arkeolojik Parklar. *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 110-122.
- Uçar, M. (2019). *Türkiye’de Müzeciliğin Tarihsel Gelişiminin Kurumsal Bakış Açısıyla Analizi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- UNESCO. (2009). *Stonehenge World Heritage Site Management Plan 2015*. <https://www.stonehengeandaveburywhs.org/management-of-whs/stonehenge-and-avebury-whs-management-plan-2015/>
- Utkuluer, H. (2017, Nisan 15). *Osmanlı Müzeciliği Altın Çağında “ Müze-i Hümayun”*. [Fotoğraf]. Arsız Sanat. <https://arsizsanat.com/osmanli-muzeciligi-altin-caginda-muze-i-humayun/>
- Yaraş, A. (1994). Anadolu’daki İlk Koleksiyonculuk ve Müzecilik Faaliyetleri. *II. Müzecilik Semineri Bildirileri* (s. 19-21). Askeri Müze ve Kültür Sitesi Komutanlığı.
- Yavuz, S. (2017). *Müzecilik: Dünya ve Türkiye Müzeleri*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.